

Economisch-Statistische Berichten

Studierendement

★

Drs. A. A. van Ameringen

Regelen op het gebied van de prijzen
van goederen en diensten

★

Kenmerken van de laatste Amerikaanse
recessie

★

J. Kuiterman

Conjunctuur en conjunctuurpolitiek

★

Jac. W. Creyghton, arts

Problemen rondom de pensionering

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

44e JAARGANG

No. 2172

WOENSDAG 25 FEBRUARI 1959

Het Reactor Centrum Nederland, gevestigd te 's-Gravenhage, vraagt voor spoedige indiensttreding een

Hoofd van de Afdeling Financiën en Administratieve Organisatie

Bij voorkeur academisch gevormd accountant of lid N.I.V.A.

Leeftijd 40—45 jaar.

Schriftelijke sollicitaties, voorzien van uitvoerige inlichtingen en pasfoto, in te zenden onder letter F-1 aan de Afdeling Personeelszaken van het R.C.N., Scheveningseweg 112, 's-Gravenhage.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek te 's-Gravenhage vraagt voor zijn afdeling Landbouw- en Voedselvoorzieningsstatistiek een

LANDBOUWKUNDIG INGENIEUR

(economische studierichting)

als wetenschappelijk medewerker o.m. voor de statistieken van de bedrijfsuitkomsten en de investeringen in de landbouw. Bij voorkeur met belangstelling voor de toepassing van wiskundige methoden op landbouw-statistische onderzoeken. Leeftijd niet ouder dan 40 jaar. Salarisgrenzen: f. 532,—/f. 1043,— (excl. compensatie huurverhoging).

Aanstelling boven het minimum is mogelijk. Kandidaten moeten bereid zijn zich aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen. Soll. onder no. 272/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief) te richten aan het Centraal Bureau v. d. Statistiek, Oostduinlaan 2, Den Haag.

INDUSTRIESCHAP „ZUIDELIJK WESTERKWARTIER”

Bij het industrieschap „Zuidelijk Westerkwartier”, gelegen in de provincie Groningen, wordt gevraagd een

DIRECTEUR

Salaris f. 9.048,— - f. 10.308,— (excl. comp. A.O.W.); aanstelling op arbeidsovereenkomst.

Vereisten: voltooide studie in de sociale en economische wetenschappen of een daarmee overeenkomende algemene vorming; kennis van industrialisatievraagstukken, bedrijfseconomie en/of ervaring op bedrijfsorganisatorisch gebied; goed stylist, organisatievermogen en in staat het industrieschap te vertegenwoordigen; beheersing van de moderne talen.

Aanmelding onder opgaaf van personalia en uitvoerige referenties bij de secretaris van het industrieschap, adres: gemeentehuis Leek, binnen 10 dagen na verschijning van dit blad.

(Zie ook vacatures op blz. 157 en 158)

R. Mees & Zoonen

**Bankiers en
Assurantie-makelaars**

Rotterdam

*Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Alblasserdam*

*Adviezen inzake
levensverzekeringen
en pensioencontracten*

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.
Telefoon redactie: 0 1800-52939. Administratie: 0 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B.fr. 400). Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam 6.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

Studierendement

De opgave om na te gaan welk percentage van de studenten, die zich bij onze instellingen voor hoger onderwijs volledig lieten inschrijven, na verloop van een bepaald aantal jaren voor het kandidaatsexamen is geslaagd, lijkt vrij eenvoudig te volbrengen. Degene, die zich, gelijk het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft gedaan ¹⁾, uiterst serieus van deze taak wil kwijten, zal echter spoedig ervaren, dat tal van problemen om een oplossing vragen. Zo dienen o.a. enkele studentencategorieën die het onderzoek zouden vertroebelen — bijv. degenen die aan meer dan één instelling van hoger onderwijs waren ingeschreven — te worden uitgesloten.

Wil men bovendien niet alleen het studierendement — in dit geval het percentage studenten, dat binnen 6½ jaar geslaagd is voor het kandidaatsexamen in de faculteit van eerste inschrijving — weten, maar ook recht doen aan degenen, die zijn „omgezwaaid” en rekening houden met het feit dat niet alle ingeschrevenen een Nederlands schooldiploma bezitten, dan komt men al spoedig tot een opstelling als in de tabel weergegeven. En dan moet men nog aandacht hebben voor het feit, dat de termijn van 6½ jaar niet voldoende recht doet aan het uiteindelijk aantal geslaagden in de faculteit der technische wetenschappen, aangezien de feitelijke studieduur voor het kandidaats aldaar aanzienlijk langer is dan elders.

Bedenkt men ten slotte, dat het C.B.S. niet alleen het voorlopig — het volledig onderzoek zou niet voor 1963

¹⁾ „Statistiek van het hoger onderwijs; studie-rendement van de kandidaatsstudie van enige na-oorlogse studentengeneraties (1948-1950)”. Verkrijgbaar bij Uitgeversmaatschappij W. de Haan N.V., Zeist. 41 blz., f. 4.

gerekend kunnen zijn — studierendement heeft berekend, maar ook heeft onderzocht of en in hoeverre milieu, vooropleiding, leeftijd, de v.h.m.o.-eindexamencijfers voor moderne talen, wiskunde en natuur- en scheikunde voor studieduur en -rendement van betekenis zijn geweest, dan zal het geen verwondering meer wekken, dat een uitvoerig, meer dan 40 tabellen bevattend, rapport is ontstaan. Het rapport is ook — dit voor degenen die weten dat uitvoerig en belangwekkend geen synoniemen zijn — interessant.

Het zou ons te ver voeren alle, voorzichtig geformuleerde, conclusies waartoe het C.B.S. is gekomen, te vermelden. Wij willen dan ook volstaan met een enkel punt. Zoals menigeen zal hebben verwacht, hangt het studie-resultaat in belangrijke mate samen met de genoten vooropleiding. Van de mannelijke studenten met het diploma H.B.S.-A slaagde binnen 6½ jaar 55 pCt. voor een of ander kandidaatsexamen; voor degenen met H.B.S.-B, gymnasium alpha en gymnasium beta waren de overeenkomstige percentages resp.

71, 78 en 84. De percentages voor de vrouwelijke studenten liggen ongeveer 10 lager. Het C.B.S. merkt nog op, dat bedoeld verband niet direct hoeft te zijn: voorafgaande selectie, bijv. doordat de meest voor universitaire opleiding geschikte leerlingen overwegend het gymnasium beta zouden volgen, kan ook een rol spelen. Even verder in het rapport wordt er nog op gewezen, dat de „voorsprong” der gymnasiasten erop kan duiden dat de klassieke vorming de ideale vorm van voorbereidend hoger onderwijs is, maar dat het ook mogelijk is, dat „gymnasiumleerlingen tenslotte toch een selectere groep vormen, met een grotere academische „erfenis””.

„Universitair rendement” bij het kandidaatsexamen per faculteit van eerste inschrijving (mannen)

faculteit	percentage binnen 6½ jaar geslaagd				
	in eigen faculteit	in andere faculteit	totaal	waarvan	
				met Nederlands v.h.m.o.-diploma	geen Nederlands v.h.m.o.-diploma
Godgeleerdheid	79	2	81	84	55
Rechtsgeleerdheid ...	78	3	81	85	57
Geneeskunde	74	4	78	79	66
Tandheelkunde	65	8	73	74	57
Wis- en natuurkunde ..	63	5	68	69	58
Aardrijkskunde	61	4	65	66	50
Psychologie	51	10	61	67	31
Letteren en wijsbeg. .	59	7	66	73	43
Diergeneeskunde	66	6	72	74	48
Econ. wetensch.	60	1	61	62	53
Pol. en soc. wetensch. .	38	6	44	49	28
Technische wetensch. .	42	3	45	46	36
Landbouwkunde	49	5	54	54	50
Totaal	60	4	64	65	49

INHOUD

Studierendement	Blz. 143	Problemen rondom de pensionering, door Jac. W. Creighton, arts	Blz. 153
Regelen op het gebied van de prijzen van goederen en diensten, door Drs. A. A. van Ameringen ...	144	Boekbespreking:	
Kenmerken van de laatste Amerikaanse recessie	148	Prof. Dr. F. L. van Muiswinkel: Handel, markt en beurs, bespr. door Dr. A. de Jong	155
Conjunctuur en conjunctuurpolitiek, door J. Kuiterman	150	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. M. P. Gans ...	156

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
 Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
 COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
 J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Met dit artikel plaatst schrijver een aantal kanttekeningen bij het door de Tweede Kamer ingediende ontwerp-Prijzenwet. Zo wijst schrijver erop, dat, waar de Regering voorop stelt dat de vrije prijsvorming een essentiële functie in ons economisch bestel vervult, het heel moeilijk is te onderscheiden in welke gevallen het algemeen belang een breideling van dit prijsmechanisme eist en in welke gevallen, gezien het apriori van de heilzame werking der vrije prijsvorming, dit algemeen belang juist een stevige stoot naar boven van bepaalde prijzen als noodzakelijk en automatisch correctief vergt. Met prijsinterventie bereikt men naar schrijvers mening voornamelijk een quarantaine-effect; de aanwezigheid van een Prijzenwet als stok achter de deur kan evenwel de prijsdiscipline ten goede komen. Schrijver acht het een lacune dat dit wetsontwerp is ingediend zonder dat de Regering ook maar de geringste poging heeft gedaan het te projecteren tegen de achtergrond van de Europese Economische Gemeenschap.

Regelen op het gebied van de prijzen van goederen en diensten

Tot nu toe heeft de Regering zich bij haar incidentele of meer omvattende interventies op het gebied van de prijzen gebaseerd op de Prijsopdrivings- en Hamsterwet 1939. Een tweetal besluiten uit de oorlogstijd, het Prijsvormingsbesluit 1941 en het Prijsaanduidingsbesluit 1941 zijn na de oorlog min of meer in het kader van de Prijsopdrivings- en Hamsterwet ingelofd. De werkingssduur van laatstgenoemde wet moest dan ook regelmatig verlengd worden; het was op zich zelf natuurlijk al geen fraai systeem tot het oneindig te moeten blijven aanpak met een dergelijke typisch op oorlogsomstandigheden gerichte noodwet. Bovendien was deze wet in bepaalde opzichten al enigszins verouderd geraakt, zodat, indien men de wenselijkheid erkent van handhaving van regeringsbevoegdheden op prijzengebied, een meer permanente en op wat moderner leest geschoeide prijzenwet inderdaad van belang was geworden. De Regering heeft thans onder bovenstaande titel een nieuw ontwerp-Prijzenwet bij de Tweede Kamer ingediend.

De grondgedachte van de Regering is geweest dat de prijsvorming primair geen overheidszaak is. De Overheid moet slechts de mogelijkheid hebben prijsontwikkelingen tegen te gaan of te voorkomen, die de doeleinden van de overheidsbevoegdheid op sociaal en economisch terrein doorkruisen en daarmee de nationale welvaart bedreigen. In art. 2 van het ontwerp wordt gesteld dat de Ministers, „indien goederen of diensten worden aangeboden tegen zo hoge prijzen, dat het vragen daarvan naar hun oordeel in strijd is met het algemeen belang of indien zij van oordeel zijn dat dit dreigt te geschieden” bepaalde nader te noemen maatregelen nemen. Het is de vraag, of daarmee niet rechtprimaire karakters van de overheidsbemoediging tot zijn recht komt. Dit hangt geheel af van de interpretatie van het begrip „algemeen belang” en het is niet moeilijk in te zien dat naar gelang men de grenzen hiervan ruimer trekt, de prijsbevoegdheid van een meer secundaire in een meer primaire rol zal kunnen vervallen.

De Ministers krijgen ingevolge dit artikel het recht 1) tot het vaststellen van maximumprijzen voor het aanbieden, verkopen en verhuren van goederen, resp. diensten; 2) tot het geven van voorschriften betreffende het voeren van administratie waaruit de prijsvorming der betreffende

goederen of diensten blijkt; 3) tot het geven van voorschriften betreffende het bekend maken van de prijzen waartegen goederen of diensten worden aangeboden.

De eerste bevoegdheid ten aanzien van maximumprijzen houdt, althans volgens de Memorie van Toelichting, ook in het geven van voorschriften betreffende de wijze waarop een dergelijke prijs moet berekend, dus calculatie- en margevoorschriften. In het algemeen zullen dergelijke voorschriften voor alle ondernemingen in de branche van gelding moeten zijn. Door middel van ontheffingsbevoegdheid wordt echter de mogelijkheid geopend bepaalde ondernemingen waar bijzondere omstandigheden in het geding zijn, van de algemene voorschriften uit te zonderen en een individueel toegepaste regeling door te voeren.

De tweede bevoegdheid vraagt geen nader commentaar. De derde bevoegdheid komt neer op een handhaving van de mogelijkheden die het reeds genoemde Prijsaanduidingsbesluit inhield. Niet alleen is dit nodig voor het hanteren van een effectieve prijsbevoegdheid, maar bovendien wordt naar de mening van de Regering daarmee de prijsbewustheid van het publiek bevorderd, hetgeen een niet te onderschatten rem op verholven prijsopdriving wordt geacht. Men zou zich kunnen voorstellen dat van deze bevoegdheid een veel ruimer en chronisch gebruik wordt gemaakt dan van de beide eerstgenoemde. Zelfs indien men de prijsbevoegdheid in het algemeen op de achtergrond wil houden en slechts in bepaalde niet al te gebruikelijke constellaties tot ingrijpen wil overgaan, kan een permanente prijsaanduidingsplicht voor een aantal daarvoor in aanmerking komende artikelen zeer pedagogisch werken en een bepaalde preventieve invloed uitoefenen.

Het is de bedoeling dat de bevoegdheden worden uitgeoefend door middel van ministeriële beschikkingen. Op deze wijze meent men een zekere slagvaardigheid in het beleid te kunnen waarborgen, waarop terecht hoge prijs wordt gesteld. Om deze reden is de Regering dan ook afgeweken van het voorstel van de S.-E.R. om een onafhankelijke adviescommissie van deskundigen in te stellen, die steeds van tevoren door de Minister zal moeten worden gehoord over voorgenomen prijsmaatregelen. In de gevallen waarin zich een gevaarlijke prijsontwikkeling voordoet, zal de tegenactie inderdaad zo prompt mogelijk moeten kunnen

volgen en niet belemmerd mogen worden door een commissie die op haar beurt ook weer overleg moet plegen met de belanghebbenden en verder met het departement. In plaats daarvan is de Regering voornemens de centrale adviescommissie van de prijspolitiek, waarvan men de laatste jaren niet veel meer gehoord heeft, nieuw leven in te blazen en te transformeren in een commissie ex. art. 43 van de Wet op de Bedrijfsorganisatie, dus als S.-E.R.-commissie te laten optreden. Deze commissie kan de Regering dan regelmatig adviseren over de algemene lijnen van het prijsbeleid. Dit lijkt ons inderdaad een geslaagde vorm, waardoor de Regering haar politiek op dit gebied regelmatig kan toetsen aan de adviezen van een deskundig forum, zonder dat dit belemmerend behoeft te werken op de incidentele besluitvorming.

Nog in een ander opzicht is de Regering van het advies van de S.-E.R. afgeweken. Deze had voorgesteld de voorschriften krachtens deze wet een levensduur van hoogstens één jaar te geven. Op deze wijze zou steeds opnieuw moeten worden nagegaan of de voorschriften gecontinueerd moeten worden. De Regering acht dit niet wenselijk, zowel vanwege de administratieve complicaties, als vanwege haar vooropgestelde bedoeling de voorschriften per se een tijdelijk karakter te geven. „Er is de regering veel aan gelegen het corrigerende optreden ten aanzien van de prijsontwikkeling tot het strikt noodzakelijke te beperken. Zij zal er daarom nauwlettend op toezien dat eventuele prijsmaatregelen onmiddellijk worden beëindigd wanneer de omstandigheden dit toelaten”. Men vraagt zich af of, gezien het parti pris van de Tweede Kamer voor wetten met expiratiedatum, hiermee niet al een bepaald amendement in zicht komt. Al zal men dan de wet op zichzelf niet aan een bepaalde termijn kunnen binden, degenen die in het parlement het tijdelijke boven het eeuwige verkiezen zullen wel in de verleiding komen althans de ministeriële beschikkingen aan een tijdstermijn te binden. Hopelijk zal men althans de prijsaanduidingsvoorschriften daarbij een wat langer leven gunnen.

Achtergronden van het wetsontwerp.

De Regering geeft een nogal uitvoerige motivering van haar voorstel en van de plaats daarvan in het geheel van de economische politiek. Niettemin is men enkele essentiële kwesties die zich op dit terrein voordoen, zorgvuldig voorbij gegaan, waardoor de materie niet op die brede wijze belicht wordt, welke bij een voorbereidingsperiode van 3½ jaar mogelijk zou zijn geweest.

De Regering stelt voorop, dat de vrije prijsvorming een essentiële functie in ons economisch bestel vervult en dat ingrijpen van overheidswege in het vrije verkeer zoveel mogelijk moet worden vermeden. Er kunnen zich echter omstandigheden voordoen, niet alleen van buitengewone aard, maar ook met een meer normaal karakter, die een uit het oogpunt van algemeen belang onaanvaardbare prijsontwikkeling meebrengen. Het is veelbetekenend dat hier gewezen wordt op de algemene economische politiek van de Regering, die gericht is op expansie en een bevredigend niveau van werkgelegenheid. Vastgesteld wordt dat dit algemene streven tot een situatie kan leiden waarin een opwaartse druk op het prijspeil kan ontstaan. De hieruit in eerste instantie voortkomende winstvermeerdering zal spoedig gevolgd worden door stijging van lonen en kosten, hetgeen in een bepaald conjunctuurstadium weer een stimulans tot verdere prijsverhoging kan vormen.

Ongetwijfeld moet het zwaartepunt bij het bestrijden van

dergelijke ontwikkelingen ook naar de mening van de Regering liggen bij het monetaire, financiële en fiscale beleid, dat evenwichtsverstoringen moet voorkomen of onderdrukken. Dergelijke maatregelen zijn evenwel te globaal om steeds allerlei beginnende onevenwichtigheden van prijzen en kosten te bestrijden. Zover deze onevenwichtigheden het gevolg zijn van concurrentiebeperkingen, heeft de Overheid de beschikking over het mededingingsbeleid. Daarmee kan echter maar een bepaald deel van het terrein worden bestreken. De Ministers wijzen op de mogelijkheid dat de concurrentie in bepaalde bedrijfstakken ook bij afwezigheid van kartels of economische machtsposities zo gebrekkig functioneert, dat in een bepaalde conjunctuursituatie een ongewenste verwijdering tussen prijzen en kosten optreedt. Juist op deze soort casusposities zal de prijspolitiek van de Regering gericht kunnen zijn.

Er duikt hier direct een fundamentele vraag op. Het is tegenwoordig de mode om van groot vertrouwen in de vrije prijsvorming blijk te geven. Indien men de kolommen van dit blad van twee decennia geleden nog eens zou napluizen, zal men zien dat dit vertrouwen destijds wel enige ernstige deuken heeft opgelopen. Deze soort deuken zijn er in de economische publiciteit op den duur wel uitgewerkt en er is zelfs zoveel plamuur en lak overheen gegooid, dat men zich niet meer kan voorstellen dat er werkelijk ooit belangrijke oneffenheden zijn geweest. Alleen bij de ondernemers is hiervan nog het een en ander blijven hangen. Maar goed, indien men de vrije prijsvorming als centrale regulator in de volkshuishouding rehabiliteert, moet men toch ook erkennen dat bepaalde discrepanties tussen prijzen en kosten een functie hebben in dit bestel. Volgens dit uitgangspunt moeten de produktiekrachten gedistribueerd worden op basis van de rentabiliteit van de verschillende produktierichtingen. Bovendien moet de effectieve vraag geremd worden door de prijsstijgingen, zodat op deze wijze een evenwichtsherstel kan worden bevorderd. Het is nu wel heel moeilijk te onderscheiden in welke gevallen het algemeen belang een breideling van dit prijsmechanisme eist en in welke gevallen, gezien het apriori van de heilzame werking der vrije prijsvorming, dit algemeen belang juist een stevige stoot naar boven van bepaalde prijzen als noodzakelijk en automatisch correctief vergt.

Men kan begrip hebben voor de opvattingen der Regering dat er vaak een gebrekkig functioneren van de concurrentie in het geding kan zijn ook zonder formele mededingingsbeperkingen, waardoor dit automatisme in het gedrang komt. Maar een erkenning dat in het kader van de vrije prijsvorming bepaalde forse prijsverhogingen als economisch gezond zijn te beschouwen en bij de regels van het spel behoren, zou vele lezers in de war hebben gebracht en is vermoedelijk daarom achterwege gebleven. De consequentie daarvan is immers, dat de norm van het algemeen belang als toetssteen voor de ontwikkeling der prijzen wordt uitgehold en men het zonder meer moet overlaten aan het subjectieve inzicht van de Ministers, die bepaalde prijsstijgingen als schadelijk en andere als bevorderlijk voor het algemeen belang zouden moeten bestempelen. Een blanco cheque dus, welke naar „welbehagen” kan worden ingevuld.

Al te tragisch behoeft men dit niet te nemen want ook onze Grondwet laat sinds meer dan honderd jaar een zekere speelruimte aan dit welbehagen, zonder dat dit sinds mensenheugenis tot willekeur heeft geleid. Zo leven wij ook al sinds 13 jaar in een vredesperiode waarin de Regering

praktisch dezelfde speelruimte heeft gehad voor het voeren van een prijspolitiek als door het nieuwe wetsontwerp wordt mogelijk gemaakt. Onder dit regiem zijn er dan wel eens fouten of misgrepen geweest, maar het gaat een beetje ver om, zoals Drs. Derksen kort geleden heeft gedaan, te betogen dat dit nieuwe wetsvoorstel tot een soort economisch Gehenna en tot ondergang van onze democratie zou voeren¹⁾. Daarvoor is nog wel iets meer nodig dan een — parlementair gecontroleerde — continuering van het systeem van milde prijsbeheersing van de laatste jaren.

Waar de Regering haar wetsontwerp baseert op het gebrekkig functioneren van de concurrentie in bepaalde gevallen, is het opmerkelijk dat zij alleen het oog richt op één bepaalde consequentie van dit haperen: de ongewenste prijsstijging. De gebreken van het concurrentiemechanisme kunnen echter ook leiden tot een doorslaan van de prijzenbalans in andere richting. Prijsbederf is in onze gespleten maatschappij, waar onvolledige concurrentie en „cutthroat competition” voortdurend naast elkaar optreden, zeker geen uitzondering. Ten aanzien van haar politiek ten opzichte van minimumprijs-kartels heeft de Regering wel eens uitgesproken dat zij deze alleen aanvaardbaar achtte ingeval van desastreuze concurrentie. Welnu, dergelijke catastrofes kunnen zich ook aandienen op terreinen waar een of andere vorm van beperking der mededinging niet mogelijk is. En ongetwijfeld kunnen er wel eens gevallen voorkomen waarin ook in een dergelijke sector een proces van prijsafbraak in strijd met het algemeen belang kan zijn. Het meest typerende van de Nederlandse kartelwetgeving en datgene waarin zij zich altijd van het buitenlandse beleid heeft onderscheiden, is juist gelegen in het dualisme, hetwelk een optreden mogelijk maakt tegen de excessen veroorzaakt zowel door een te veel als door een te weinig aan binding. Waar het nieuwe wetsontwerp een gebied wil bestrijken dat ontoegankelijk is voor toepassing van de Wet Economische Mededinging, zou er zeker aanleiding zijn geweest deze typisch Nederlandse lijn van denken door te trekken en bevoegdheden te assumeren, gericht op het bestrijden van concurrentie-excessen in de tweeledige zin van het woord. Ook al zou dit voor de naaste toekomst niet veel meer dan „graue Theorie” zijn geweest. Dit laatste kan nl. ook gezegd worden van de verbindendverklaring volgens art. 6 van de Wet Economische Mededinging. Met een dergelijk dualisme zou onze nieuwe prijzenwet bovendien in het goede gezelschap komen te verkeren van het Verdrag van de Economische Gemeenschap voor Kolen en Staal, dat de Hoge Autoriteit al naar gelang van de omstandigheden eveneens de bevoegdheid biedt tot het afkondigen zowel van maximumprijzen als van minimumprijzen.

Wij hebben zoëven gesteld, dat het vertrouwen in de functie van de vrije prijsvorming de Regering er in verschillende gevallen toe zal moeten brengen de gevolgen daarvan ook in de vorm van prijsverhogingen te aanvaarden, indien daardoor het marktevenwicht zou kunnen worden hersteld. De Regering is zich sterk bewust van de betekenis die een periode van hoogconjunctuur voor de prijsontwikkeling kan hebben. Niet ten onrechte vreest zij, dat in een dergelijke constellatie de neiging tot het voeren van een actieve concurrentiestrijd zal verzwakken en hierin een nieuwe oorzaak tot prijs- en kosteninflatie zal worden gegeven. Juist waar zij haar algemene politiek richt op economische expansie en een bevredigend niveau van werk-

gelegenheid, zal steeds het latente gevaar aanwezig blijven van een bepaalde overspanning, die gevolgen voor het prijsniveau zal meebrengen. Misschien kunnen wij verwachten dat er lering getrokken is uit de fouten van de laatste hoogconjunctuur en men in de toekomst een grotere zelfbeheersing zal betrachten ten aanzien van de verhouding tussen middelen en bestedingen. Het is echter een bekend verschijnsel, dat onaangename ervaringen snel door de zeef van het onderbewustzijn verdwijnen. Het is daarom verstandig dat de Regering de mogelijkheid voor ogen houdt, dat wij nog wel eens meer met conjuncturele spanningen geconfronteerd zullen worden. Wij hebben dit trouwens niet altijd zelf in de hand, ook het buitenland kan bepaalde ontwikkelingen op onze Nederlandse markt induceren. Een grote vraag hierbij is, of het remmen van de prijs- en kosteninflatie niet zou kunnen leiden tot een aanzwellen van de bestedingsinflatie. Indien men daarvan zou uitgaan, zou men de prijsontwikkeling beter haar natuurlijke loop kunnen laten, waardoor de, als gevolg van een voorafgaand inflatoir proces, geaccumuleerde koopkracht weer geabsorbeerd wordt.

Wij mogen er aan herinneren dat enkele jaren geleden dit onderwerp een twistpunt is geweest in een discussie tussen Prof. Schouten en Prof. Pen²⁾. Wij willen hier niet opnieuw in treden, doch slechts als onze opvatting — die zich goeddeels dekt met die van Prof. Pen — te kennen geven, dat de door prijsstijging geabsorbeerde koopkracht niet geneutraliseerd wordt, maar direct weer, hetzij voor consumptieve hetzij voor investeringsdoeleinden in het circulatieproces terugkeert. In zoverre een willige marktstemming het vlotte optrekken van prijzen en kosten vergemakkelijkt, wordt hiermee een additionele inflatoire kracht in het leven geroepen, die de werking van de reeds aan de gang zijnde bestedingsinflatie versterkt. Bovendien zijn de gevolgen van een bestedingsinflatie gemakkelijker ongedaan te maken dan die van een prijsinflatie. Het resultaat van de recente bestedingsbeperking levert hiervoor een bewijs, omdat deze politiek wel in staat is geweest aan de overbesteding een einde te maken, maar niet om de daardoor in het verleden veroorzaakte prijsstijging ongedaan te maken. Wij stuiten hier op de a-symmetrische prijsverstarring, die nog steeds tegen alle bestormingen opgewassen blijkt en de deur op een kier houdt voor verdergaande „creeping inflation”.

Men moet zich natuurlijk hoeden voor de illusie dat welke prijspolitiek ook, een doeltreffend wapen zou kunnen zijn tegen dergelijke immanente krachten, die uit de huidige structuur van onze samenleving voortvloeien. Een prijspolitiek die hiertegen gericht wordt, vormt slechts een symptoombestrijding van kwantitatief beperkte strekking. Een gedetailleerde prijsbeheersing behoort niet tot het repertoire der moderne economische politiek; zij is alleen bij wijze van grof palliatief onder buitengewone omstandigheden voor langere tijd te handhaven. In de na-oorlogse constellaties, waarin een stringente prijsbeheersing werd doorgevoerd, zoals na de devaluatie van de gulden en in de Koreatijd, moest men volstaan met een tijdelijke fixatie van het prijsniveau, waarna men gedwongen door de dynamiek van de economische krachten de teugel wel weer spoedig moest laten vieren. In wezen wordt hiermee niets anders bereikt dan het beteugelen van het schrikeffect, dat in een tijd van economische bewogenheid tot een onevenredig uitschieten van de prijzen kan leiden. Naar gelang

¹⁾ „Het Financieele Dagblad” van 26, 27, 28 en 29 november 1958.

²⁾ Zie „Economie” van maart 1957 en „E.-S.B.” van 19 juni 1957.

de gevolgen van bepaalde economische of politieke gebeurtenissen aan vraag- en aanbodzijde duidelijker worden, blijken de direct veroorzaakte prijsveranderingen veelal emotioneel te zijn bepaald en dan heeft de Regering, die dergelijke verstoringen van het prijsniveau met een tijdelijke bevrozing heeft tegengehouden, het gelijk aan haar kant. Wijzigingen in verhoudingen tussen vraag en aanbod, die voortvloeien uit verschuivingen op de wereldmarkt, zullen zich op den duur toch in het prijsniveau moeten doorzetten, evenals wijzigingen in binnenlandse kostenfactoren. Aldus beschouwd, bereikt men met een prijsinterventie voornamelijk een quarantaine-effect. Toegegeven kan worden, dat de aanwezigheid van een Prijzenwet als stok achter de deur de prijsdiscipline ten goede kan komen.

Het is wel goed er terloops nog even op te wijzen dat onze machteloosheid tegenover het verschijnsel der a-symmetrische prijsverstarring niet alleen tragische kanten heeft. Een bepaalde lichtzijde hiervan heeft nog weinig de aandacht getrokken, ofschoon zij van grote actuele betekenis is. Men heeft de jongste terugslag in de conjunctuur, die nu al weer aan het teruggeven is, wel aangeduid als „inventory-recession”. De kortstondigheid van deze recessie dient men wellicht niet zozeer toe te schrijven aan de beperktheid der voorraden in verhouding tot het normale verbruik. Uit de conjunctuurgeschiedenis weten wij dat voorraadaanpassing, gepaard gaande met beperking van investeringen in een viceueze cirkel met beperkt komen van de daling van het verbruik. De starheid van het prijsniveau van halfabrikaten en fabrikaten, die in de Verenigde Staten zelfs geleid heeft tot verdere prijsstijging door het dal der recessie heen, heeft naar onze mening het effect van een ingebouwde stabilisator gehad, te vergelijken met die van de inkomensoverdrachten en de belastingprogressie. De daardoor teweeg gebrachte prijsstabilisatie, die haar tegenhanger vond in de inkomensstabiliteit, heeft het evenwichtversturende effect van de kopersstaking binnen zeer beperkte grenzen gehouden en daardoor de opleving bespoedigd. Uit dit oogpunt beschouwd is het alleen te betreuren dat de prijsvorming van grondstoffen nog niet aan deze verstarring — die men in deze sector overigens als „stabilisatie” pleegt aan te duiden — is toegekomen. Hierdoor behoort een mondiale evenwichtsverstoring nog altijd tot de mogelijkheden.

Prijspolitiek en Europese integratie.

Het is eigenlijk wel verwonderlijk, dat onder de huidige omstandigheden een stuk economische wetgeving kan worden geïntroduceerd zonder dat de Regering ook maar de minste poging doet deze te projecteren tegen de achtergrond van de Europese Economische Gemeenschap. Ongetwijfeld betreft het hier, zoals in het bovenstaande werd aangetoond, een maatregel van beperkte strekking. Niettemin zal men zich moeten realiseren dat bepaalde toepassingen van dergelijke bevoegdheden van invloed zouden kunnen zijn op het verloop van het integratieproces. De heer Spierenburg heeft zich in zijn op 27 november 1958 gehouden redevoering voor het Christelijk-Nationaal Vakverbond beklagd over de indirecte invloeden die enkele regeringen hebben uitgeoefend buiten de Hoge Autoriteit om op het prijsniveau van kolen en staal in hun landen. De Hoge Autoriteit heeft zich met kracht tegen een dergelijke vervalsing van de concurrentievoorwaarden moeten richten. Ook in het recente preadvies³⁾ van de heer Justman Jacob voor de Vereniging voor de Staatshuishoudkunde heeft deze met het integratiebeleid strijdige praktijken gesigna-

leerd. Bij het debat⁴⁾ dat volgde op de redevoering van de heer Spierenburg, heeft Minister Zijlstra toegegeven in het verleden ook wel overleg gepleegd te hebben met de directie van de mijnen over het prijsbeleid. Volgens hem is het voor nationale regeringen zeer moeilijk zich in tijden van schaarste van bemoeiingen met het prijsbeleid te onthouden. In een toestand van extreem hoge of lage conjunctuur heeft de Regering de plicht in te grijpen⁴⁾.

Ongetwijfeld biedt de letter van de tekst van het E. E. G.-verdrag de regeringen grotere vrijheid dan de E. G. K. S. In eerstgenoemd verdrag worden de niet-agrarische prijzen namelijk in het geheel niet genoemd. Men moet zich echter wachten voor de opvatting dat dit een blanco machtiging voor de regeringen zou betekenen. Dit hangt naar onze mening af van de effecten die beoogd en bereikt worden met deze prijspolitiek. Men kan zich zeer wel een hantering van de bevoegdheden op prijsgebied voorstellen, die in strijd komt met het doel van de E. E. G., zoals dit in de preambule en in art. 2 van het verdrag wordt omschreven. Indien een land zijn prijsniveau kunstmatig laag houdt, wordt hierdoor de „harmonische ontwikkeling van de economische activiteit binnen de gehele gemeenschap” in gevaar gebracht en kan men in botsing komen met de in art. 3 onder f. genoemde voorwaarde dat de mededinging binnen de gemeenschappelijke markt niet wordt vervalst. Een dergelijke bevrozing van het prijsniveau kan dezelfde werking hebben als een invoerrecht, die zin dat de produkten uit de andere landen, die gemeenschappelijke markt niet in staat zijn mede te dingen in het land waarin het prijsniveau van overheidswege wordt gedrukt. Bovendien kan het gevolg er van zijn, dat de afzet van het land waarin deze politiek wordt uitgeoefend, in sterke mate devieert naar de landen met de hogere prijsniveaus. Daardoor werkt men niet alleen een prijsdiscriminatie in de vorm van „dual pricing” in de hand, maar worden de marktverhoudingen in deze landen beïnvloed door een overheidsinterventie in een der partnerstaten.

Het zal in de regel niet zo'n vaart lopen, omdat een dergelijke nationale prijspolitiek tegen de economische stroom moet oproeien en niet lang vol te houden is zonder dieper ingrijpen in vraag- en aanbodverhoudingen, hetgeen een nog directer botsing met het E. E. G.-verdrag zou meebrengen. Niettemin valt moeilijk te ontkennen dat bepaalde vormen van prijspolitiek repercussies op de gemeenschappelijke markt zullen hebben. Op deze soort gevallen lijkt speciaal art. 101 van het verdrag van toepassing, op grond waarvan de Commissie kan vaststellen, dat een dispariteit tussen de wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen der lidstaten de mededingingsvoorwaarden op de gemeenschappelijke markt vervalst en zodoende een distorsie veroorzaakt, welke moet worden opgeheven. Indien de raadpleging der betrokken lidstaten niet tot overeenstemming leidt, stelt de Raad, gedurende de eerste etappe met eenparigheid en daarna met gekwalificeerde meerderheid van stemmen, op voorstel van de Commissie de voor dat doel noodzakelijke richtlijnen vast.

Wij maken hieruit op, dat de organen der gemeenschap wel degelijk de competentie hebben zich met de nationale prijspolitiek van de lidstaten in te laten en instructies te geven, welke een einde maken aan ongewenste bemoeiingen. Ook op dit gebied is er dus een einde gekomen aan de nationale soevereiniteit. Het is zeker als een lacune te beschouwen dat niet blijkt dat men zich bij het indienen van dit wetsontwerp hiervan rekenschap heeft gegeven.

³⁾ s-Gravenhage.

A. A. VAN AMERINGEN.

⁴⁾ Zie „N.R.C.” van 28 november 1958.

³⁾ Blz. 89 e.v.

De jongste recessie in de Verenigde Staten was kort maar krachtig. De Amerikaanse economie heeft voor de derde maal in de na-oorlogse periode haar grote veerkracht getoond. Het reële economische beeld is thans vrij gunstig, al is het herstel nog niet volledig. Een zwakke plek in het herstel blijft de grote werkloosheid. Hier openbaart zich het verschil met de vorige na-oorlogse recessies, toen de werkloosheid sneller daalde. De grootheden, welke de achteruitgang vooral hebben veroorzaakt, zijn de sterk gedaalde ondernemingsinvesteringen, de snel verminderde voorraden en de daling van de export. Van deze drie factoren is de daling van de ondernemingsinvesteringen de belangrijkste. Zij bedroeg 22 pCt. tegen 11 pCt. in de recessie van 1953/54. Ondanks deze sterk gedaalde ondernemingsinvesteringen is het proces van economische teruggang beperkt gebleven. Het uit vroegere recessies zo bekende verschijnsel van cumulatieve contractie heeft zich niet voorgedaan, mede een bewijs van de grote weerstandskracht van de Amerikaanse economie.

Kenmerken van de laatste Amerikaanse recessie

Men schrijft ons:

De recessie van 1957/58 ligt op het ogenblik ver genoeg achter ons om enige conclusies over de conjunctuurcyclus van de laatste jaren te trekken, vooral nu het economisch rapport van President Eisenhower, dat zeer veel statistisch materiaal bevat, is verschenen. Elke conjunctuurfase heeft haar eigenaardigheden. De jongste recessie was merkwaardig door de snelle teruggang, gevolgd door een snel gedeeltelijk herstel. De duur van de teruggang was de kortste van de laatste vijf belangrijke cyclische bewegingen in de Verenigde Staten, zoals uit onderstaande tabel blijkt¹⁾.

Duur en omvang van de teruggang

Periode	Duur (maanden)	Procentuele veranderingen a)	
		Industriële productie	Persoonlijk inkomen
1929-33	43	— 50,8	— 49,8
1937-38	13	— 32,3	— 11,2
1948-49	11	— 7,7	— 3,4
1953-54	13	— 9,6	— 0,1
1957-58	9	— 12,4	— 0,9

a) Van de top tot de bodem van de cyclus (driemaandsgemiddelden), gebaseerd op voor het seizoen gecorrigeerde gegevens.

De teruggang en het herstel waren beide zo snel, dat deze cyclus vergeleken wordt met een V-vorm. Als men terugdenkt aan de pessimistische voorspellingen van de vele deskundigen van een jaar geleden, dan blijkt opnieuw, dat conjunctuurvoorspellingen, zelfs met het in de laatste decennia sterk verbeterde statistisch apparaat, uiterst moeilijk zijn.

De teruggang was zo snel, dat vrijwel iedereen voorstander was van krachtige maatregelen. De meest aanbevolen maatregel was belastingverlaging met het doel de kooplust aan te wakkeren. Daarnaast was het entameren van openbare werken favoriet. De enigen, die zich tegen deze voorstellen tot het uiterste hebben verzet, waren President Eisenhower en de Secretary of the Treasury. Achteraf ge-

zien hebben zij en hun adviseurs een betere kijk op de conjuncturele situatie gehad dan de vele conjunctuurdeskundigen, industriëlen en bankiers.

De jongste recessie brak dus een record in kortheid. Daarentegen daalde het nationaal produkt meer dan in de beide andere na-oorlogse recessies. Het persoonlijke en beschikbare inkomen daalde ditmaal minder dan in de recessie van 1948/49 en meer dan in de recessie van 1953/54. De consumptieve uitgaven daalden met 0,7 pCt., terwijl zij in de andere twee recessies stegen met resp. 0,2 pCt. en 1,4 pCt.²⁾ Samenvattend kan men dus zeggen, dat de jongste recessie kort, maar krachtig was. De Amerikaanse economie heeft voor de derde maal in de na-oorlogse periode haar grote veerkracht getoond.

Het gemeenschappelijke kenmerk van de drie na-oorlogse recessies is dus het ongeveer stabiel blijven van de consumptieve uitgaven. Hierin openbaart zich het verschil met de vroegere recessies. De reden voor deze stabiliserende consumptieve uitgaven zijn de welbekende stabiliserende factoren, zoals de stijging van de inkomensoverdrachten om niet (werkloosheidsuitkeringen enz.) en de vermindering van de persoonlijke belastingen. Het spiegelbeeld van deze laatste factor is het vanzelfsprekend zeer aanzienlijke begrotingstekort voor het lopende fiscale jaar.

In de jongste recessie hebben daarnaast enkele speciale factoren nog een rol gespeeld, zoals het gestegen agrarisch inkomen en de gestegen waarde van grond en onroerend goed. Dit laatste is weer mede een gevolg van het vrij stabiel gebleven prijspeil. Dit vraagstuk heeft twee kanten. Enerzijds ligt in het feit, dat de prijzen niet sterk zijn gedaald — de kosten van levensonderhoud zijn in de recessie zelfs nog iets gestegen — het gevaar, dat de stijgende prijstrend op lange termijn zich zal voortzetten, anderzijds is de betrekkelijke prijsstabiliteit tevens een factor van vertrouwen geweest, zowel voor producenten als consumenten. Bovendien was de recessie te kort om een prijsdaling te laten uitwerken. Bij langer durende recessies ziet men namelijk wel prijsdaling optreden. Het is dus nog niet be-

¹⁾ Ontleend aan „Economic Report of the President”, januari 1959, blz. 7.

²⁾ Economic Report, blz. 16.

wezen, dat de prijzen volkomen star blijven in de moderne recessies.

Afgezien van genoemde factoren, hebben nog andere tot de verzachting van de conjunctuurteruggang en tot het herstel bijgedragen, namelijk de reeds genoemde budgettaire tekorten en de monetaire politiek. Deze laatste heeft het eerst gewerkt. In het Economisch Rapport wordt hierover het volgende opgemerkt: „In contrast to large-scale public works, monetary and credit policy, used vigorously, can produce prompt and significantly helpful results. Although the easing of credit does not affect all parts of the economy to the same degree, it works broadly, is promptly reversible, and makes its impact felt without entailing direct governmental intervention in the affairs of business concerns and individuals”.

De budgettaire uitgaven vergeleken met de inkomsten waren het grootst in het tweede kwartaal, toen het dieptepunt van de recessie werd bereikt. De overheidsinterventie in de jongste recessie was gericht op de versnelling van de onderhanden zijnde openbare werken en niet op het entameren van nieuwe. Het is moeilijk thans precies aan te geven welke invloed elk van de genoemde factoren op het keerpunt en het herstel heeft gehad. Een combinatie van factoren heeft hiertoe bijgedragen. Dit geval heeft opnieuw bewezen, dat snelle actie belangrijk kan zijn. In dit opzicht heeft de monetaire politiek een voorsprong boven de fiscale.

De daling van het nationaal produkt is minder geweest dan de daling van de industriële produktie. Deze grootheden zijn echter niet geheel vergelijkbaar. Eerstgenoemde grootheid wordt bijna altijd uitgedrukt in nominale bedragen. Op deze basis heeft het nationaal produkt (waarschijnlijk in december ongeveer \$ 450 mrd.) het oude record (\$ 446 mrd.) reeds iets overschreden; in reële termen zal het ongeveer even groot zijn. Het reële economische beeld is daarom vrij gunstig al is het herstel nog niet volledig. Dit blijkt o.a. ook uit het feit, dat de index van de industriële produktie over december 142 bedroeg (dieptepunt was 126 in april 1958, hoogtepunt 145 ³⁾ in augustus 1957). Een zwakke plek in het herstel blijft de grote werkloosheid. Hier openbaart zich een verschil met de vorige na-oorlogse recessies, toen de werkloosheid sneller daalde.

Teneinde een beter inzicht in de huidige situatie te verkrijgen, is het nuttig na te gaan, welke grootheden de achteruitgang vooral hebben veroorzaakt. Deze zijn: de sterk gedaalde ondernemingsinvesteringen, de snel verminderde voorraden en de daling van de export.

Van deze drie factoren is de daling van de ondernemingsinvesteringen de belangrijkste. Zij bedroeg 22 pCt. tegen 11 pCt. in de recessie van 1943/54. De vraag rijst daarom, of hierin niet de belangrijkste oorzaak ligt van de recessie. Het ligt voor de hand deze vraag te stellen, omdat overinvesteringen vaak geleid hebben tot een omslag van de opgaande conjunctuur. De ondernemingsinvesteringen bewegen zich al enige maanden op een niveau, dat bijna 20 pCt. lager is dan het recordniveau van 1957. Merkwaar-

³⁾ In december 1956 bereikte de produktie-index de hoogste stand, namelijk 147. Als men dit als de top van de 1956/57 boom beschouwt, zou de duur van de jongste recessie langer zijn geweest. Hiertegen pleit, dat het nationaal produkt eerst in het derde kwartaal van 1957 het hoogste punt bereikte. Augustus met de daarna hoogste produktie-index viel juist in het midden van dat kwartaal. Vandaar dat augustus 1957 als de top wordt beschouwd.

dig is dat de grootste onzekerheid voor de conjuncturele vooruitzichten zich op dit gebied openbaart. De stabiliteit van de ondernemingsinvesteringen is toch niet zo groot als men enkele jaren geleden geneigd was aan te nemen. Belangrijker nog dan de omvang van de daling is de duur van deze daling.

Zuiver kwantitatief gezien bestaat er inderdaad een sterke overcapaciteit. De uitbreiding van het Amerikaanse produktie-apparaat is in de laatste vijf jaren veel groter geweest dan de stijging van de industriële produktie. Dit zou er dus op wijzen, dat de vraag naar industriële produkten zeer sterk moet toenemen, alvorens de produktiecapaciteit volbezet is. Van deze kant beschouwd, kan men een pessimistische kijk op de mogelijkheid van een sterke stijging van de ondernemingsinvesteringen in de toekomst hebben.

De zuiver kwantitatieve beschouwing van het probleem van de industriële overcapaciteit biedt gevaren in een periode van grote technische verbeteringen. De technische ouderdom van een produktie-apparaat bepaalt in dergelijke perioden in vele gevallen niet het economisch gebruik. Moderne fabrieken kunnen vaak goedkoper werken dan oude. Het is daarom mogelijk, dat een kostbare investering zelfs op korte termijn een grotere winst oplevert en dat een onderneming tot expansie van haar produktiecapaciteit overgaat, hoewel de bestaande capaciteit niet volledig bezet is. Daarnaast eisen de vele uitvindingen nieuwe capaciteit. En ten slotte is in enkele industrietakken wel de produktiecapaciteit bijna vol benut (o.a. in vele „public utilities”).

Het is wegens gebrek aan gegevens niet mogelijk om dit verschijnsel, dat in de Verenigde Staten zo belangrijk is, te kwantificeren. Het is echter zeker, dat genoemde factoren een belangrijke rol spelen. Daarom kan het werken met macro-economische grootheden op dit gebied misleidend zijn. Men bevindt zich hier op een terrein, waarop meer detailwerk vereist is om tot een conclusie te komen. Het is derhalve moeilijk te bewijzen, of er een aanzienlijke overinvestering in de Verenigde Staten bestaat. Als het herstel verdere voortgang vindt, waarop alle verschijnselen op het ogenblik wijzen, dan zal dit in de loop van dit jaar moeten blijken. Dit zou namelijk het geval zijn, als de ondernemingsinvesteringen bij een sterke stijging van het reële nationaal produkt niet aanzienlijk zouden toenemen. Het vertraagde herstel zou dan inderdaad het bewijs kunnen zijn van een aanzienlijke overinvestering in tegenstelling tot de beide vorige na-oorlogse recessies, waarvan de oorzaak vrijwel geheel was toe te schrijven aan de veranderingen in de voorraadvorming (inventory-recessions).

Het is in elk geval belangrijk, dat, ondanks deze sterk gedaalde ondernemingsinvesteringen, het proces van economische teruggang beperkt is gebleven. Het uit vroegere recessies zo bekende verschijnsel van cumulatieve contractie heeft zich niet voorgedaan. Dit bewijst eveneens de grote weerstandskracht van de Amerikaanse economie.

In de laatste tijd is in de Verenigde Staten een interessante discussie aan de gang over het groeitempo van de Amerikaanse economie, voornamelijk als gevolg van de nog steeds grote werkloosheid en het hoge tempo van de economische groei van Rusland. In deze discussie zijn verschillende gradaties op te merken. Het ene uiterste wordt gevormd door de voorstanders van volledige werkgelegenheid zonder al te veel te letten op de gevolgen, die dit voor de economie zal hebben. Als de prijzen daardoor sterk

In dit artikel beziet schrijver, uitgaande van een door hem ontwikkelde theorie, de achter ons liggende conjunctuurbeweging. Hij betoogt o.a., dat de in de jaren 1953, 1954 en 1955 optredende inflatie door tijdige en voldoende krachtige loonsverhogingen had kunnen worden afgeremd. Vervolgens onderwerpt hij de in 1955 en 1956 door de Regering genomen maatregelen aan een kritische beschouwing. De in het S.-E.R.-advies inzake de bestedingsbeperking voorgestelde maatregelen, konden, doordat zij elkaar tegenwerkten, geen uitwerking hebben. Schrijver stelt vast, dat het dank zij de door de S.-E.R. aanbevolen maatregelen, aan de aandacht was ontsnapt, dat de conjunctuur inmiddels reeds was omgeslagen. De omslag had zich reeds geruime tijd aangekondigd door een stagnerende uitbreiding der bankbiljettencirculatie. Aan het slot van zijn artikel noemt schrijver enkele desiderata op het stuk van conjunctuurbeheersing.

Conjunctuur en conjunctuurpolitiek

Nu de achter ons liggende hausse historie is geworden en ook de „bestedingsbeperking” formeel is bijgezet, kan het geen kwaad, één en ander aan een kritisch onderzoek te onderwerpen. Schrijver dezès zou dit dan willen doen aan de hand van een door hem ontwikkelde waarde- en conjunctuurleer. Een leer, welke in haar details veel overeenkomst vertoont met de moderne waardeleer, maar als geheel genomen enkele voldoende belangrijke verschillen oplevert om bij de beoordeling van de economische verschijnselen tot een andere conclusie te komen.

Een belangrijke verschilpunt is wel, dat de wetmatigheid der economische factoren door schrijver dezès geplaatst wordt in het raam van de conjunctuur. Een vraagstijging tijdens een periode van onderbezetting van het produktie-apparaat heeft bijv. andere wetmatige gevolgen, dan eenzelfde vraagstijging tijdens een maximale bezetting van het produktie-apparaat. In het eerste geval zal het aanbod betrekkelijk snel kunnen toenemen; in het laatste geval zal dit eerst kunnen nadat het produktie-apparaat is uitgebreid. Dit laatste vraagt tijd, gedurende welke het aanbod zich niet aan de gestegen vraag kan aanpassen. Ook een in de lijn der verwachtingen liggende prijsstijging kan hieraan niets veranderen, zodat de stelling: stijgende prijzen doen het aanbod toenemen, in dit geval niet op behoeft te gaan. Het is immers heel goed denkbaar, dat de vraag weer af-

neemt, vóórdát de uitbreiding van het produktie-apparaat gerealiseerd is ¹⁾.

Beschouwen we vanuit de gezichtshoek van schrijver dezès de achter ons liggende conjunctuurcyclus, dan kunnen we allereerst vaststellen, dat de watersnoodramp van februari 1953 belangrijk heeft bijgedragen tot de snelle stijging van de conjunctuur hier te lande. Deze ramp heeft de Regering destijds immers genoopt tot een zeer belangrijke en plotselinge opvoering der bestedingen. Ook zonder deze watersnoodramp zou er een opleving gekomen zijn, maar deze zou minder snel geweest zijn. Anderzijds zou de watersnoodramp niet wezenlijk hebben bijgedragen tot een opleving van de conjunctuur, indien de conjuncturele situatie er op dat moment niet rijp voor geweest was.

Eenmaal op gang gekomen, ontwikkelde de hausse zich geheel volgens klassiek patroon. De ondernemers, gestimuleerd door de zich verbeterende afzetmogelijkheden, gingen op belangrijke schaal over tot het uitbreiden van hun produktiecapaciteit. Deze uitbreidingen werden voor een belangrijk gedeelte gefinancierd met inflatoire kredieten, zodat de vraag naar produktiefactoren kon toenemen zonder de vraag elders aan te tasten. Daar tegenover deze grotere vraag voorlopig geen groter aanbod kwam te staan, konden bij belangrijk stijgende produktiviteit per werknemer de prijzen hoog blijven en zelfs nog stijgen. Dit had een verdere stijging van de winsten tot gevolg en dit laatste bracht de verdere toename van de winstinflatie.

In de jaren 1953, 1954 en 1955 zagen we dan ook een steeds snellere stijging van de bankbiljettencirculatie. Tijdige en voldoende krachtige loonsverhogingen hadden dit proces kunnen afremmen.

Helaas staart men zich sinds de laatste wereldoorlog blind op de koopkrachtvergroting, die een loonsverhoging meebrengt voor de loontrekkenden en ziet men voorbij, dat loonsverhogingen voor de loonbetalende groepen een koopkrachtvermindering inhouden van precies dezelfde

¹⁾ Het bestaan van verdragingsfactoren is in het algemeen niet onbekend. Men leze bijv.: „Economische Bewegingsleer” door Prof. Dr. J. Tinbergen, waarin een groot aantal verdragingsfactoren is genoemd. Voor zover aan schrijver dezès bekend is, zijn deze verdragingsfactoren nog nergens in de waardeleer zelf verwerkt.

(vervolg van blz. 149)

zouden stijgen, moet een loon- en prijscontrole worden ingevoerd.

Het andere uiterste wordt bepaald door President Eisenhower en zijn Administratie, die juist prijscontroles willen vermijden. De President heeft in zijn Economisch Rapport een apart hoofdstuk gewijd aan dit vraagstuk. De nadruk wordt hierin gelegd op de eis van een evenwichtige begroting en stabiele prijzen. Voor dit doel beveelt de President o.a. aan een amending van de Employment Act van 1946 teneinde de prijsstabiliteit als uitdrukkelijk doel van de economische politiek op te nemen. Afgewacht zal moeten worden in hoeverre de Amerikaanse Administratie dit programma zal kunnen doorzetten.

omvang. De theorie van de marginale quoten²⁾ heeft in dit verband weinig betekenis, want ook indien we aannemen, dat een kleinere spaarquote in dit stadium niet tot vermindering van de vraag naar kapitaalgoederen zal leiden, maar tot grotere inflatoire kredietverstrekking, zal toch de toename van de consumptiequote niet op kunnen wegen tegen de stijging van de produktiekosten. Terwijl eerst, wanneer de toename van de consumptiequote de kostprijsstijging overtreft, sprake kan zijn van toename der bestedingen.

Daar komt nog bij, dat een hogere loonsom ook de kredietbehoefte doet stijgen, waardoor de schaarste op de kapitaalmarkt en stijgende rentestand worden bevorderd. Maar de loonsverhogingen zijn in deze periode zeer matig geweest. Na de compensatie voor de W.W.-premie in juli 1952 volgde in januari 1954 een loonronde van 5 pCt. en in oktober 1954 een loonronde van 6 pCt. Dit was te weinig om aan de groeiende inflatie het hoofd te bieden.

In 1955 bleek de Regering de vaste koers kwijt te raken. Eerst werden de belastingen met f. 500 mln. verlaagd, hetgeen bij de toen bestaande overspanning van de conjunctuur reeds een averechtse conjunctuurpolitiek was. Op 20 september daarna vroeg de Regering de S.-E.R. om advies inzake een nieuwe loonsverhoging, welke volgens regeringsstandpunt een verdere opvoering van de bestedingen tot gevolg zou moeten hebben. Precies een maand later maakte de Regering een tweetal zwakke maatregelen bekend om de conjunctuur af te remmen. De officiële verklaring wordt besloten met: „Zou de bovenbedoelde economische situatie zich toespitsen, dan zal aan maatregelen van wijder strekking niet te ontkomen zijn. Het spreekt vanzelf, dat in dit laatste geval alle bestedingscategorieën in de overwegingen zullen moeten worden betrokken.” In het vroege voorjaar van 1956 werd echter toch nog toestemming gegeven voor een gedifferentieerde loonronde, omdat men meende, dat er een ruimte in sociaal-economische zin opgevuld diende te worden. Op 5 september van het zelfde jaar vroeg de Regering een advies van de S.-E.R. over de vraag of de bestedingen beperkt moeten worden. Waarop dan het bekende advies volgde om de bestedingen te beperken. Vooral 1955 en 1956 zijn jaren geweest van, wat Prof. Dr. J. Pen in zijn ter gelegenheid van zijn ambtsaanvaarding gehouden rede zo treffend, „trekken en duwen in de conjunctuurpolitiek” heeft genoemd.

Achteraf vraagt men zich wel met enige verbazing af, hoe het mogelijk is geweest bij de huidige stand van de conjunctuurkennis om in een overspannen conjunctuur de belastingen met f. 500 mln. te verlagen. Maar met minstens evenveel verbazing kan men zich afvragen, hoe men achteraf vrij algemeen de gedurende het tijdvak maart tot september 1956 doorgevoerde loonronde verantwoordelijk heeft gesteld voor een reeds in oktober 1955 door de Regering signaleerde ontwikkeling. Vooral ook mag men zich hierover verbazen, omdat de S.-E.R. op blz. 31 van zijn op 3 februari 1956 verschenen rapport betoogde: „De invloed op de betalingsbalans is slechts zeer gering, aangezien op korte termijn een verhoging van het loonpeil de neiging heeft zowel de uitvoer als de invoer in ongeveer gelijke mate te doen dalen”. Het had veel meer voor de

hand gelegen juist het tegengestelde, nl. het uitblijven van de loonsverhogingen, als oorzaak aan te nemen. Juist het niet tijdig en voldoende verhogen van de lonen heeft, naast de belastingverlagingen, belangrijk bijgedragen tot de overbesteding.

Merkwaardigerwijze steunt het thans veel gebruikte begrip „Looninflatie” helemaal niet op de moderne waardeleer, maar voert ons veeleer terug tot de leer van Ricardo, dat een produkt meer waard is, naarmate er meer kosten voor gemaakt zijn. Schrijver dezes gaat er in zijn theorie van uit, dat niet de gemaakte kosten de marktprijs bepalen, maar de koopkrachtige vraag, hetgeen uiteraard niet behoeft uit te sluiten, dat, wanneer de produkten a en b, beide worden gevraagd, terwijl de produktie van a 2 maal zoveel kosten meebrengt, als die van b, de marktprijs van produkt a ongeveer 2 maal zo hoog zal zijn, als die van produkt b. Evenmin sluit dit uit, dat hogere produktiekosten via produktie-inkrimping tot hogere prijzen zou kunnen leiden. Dit zal echter niet tot looninflatie kunnen leiden, daar de produktie-inkrimping verdere loonsverhogingen uitsluit.

Het kunstmatig lage loonpeil, dat ook zonder exogene invloeden reeds belangrijk bijdroeg tot de winstinflatie, kreeg op een gegeven moment nog een versterkte invloed, doordat de hausse ook in het buitenland heerste, waar de lonen minder sterk beheerst werden, zodat de produktiekosten daar sneller stegen dan hier te lande. Dit had tot gevolg, dat bij een reeds overspannen binnenlandse vraag, de buitenlandse vraag tijdelijk belangrijk toenam. Dit kon echter slechts van korte duur zijn, omdat in deze fase de prijzen hier sneller moesten stijgen dan in het buitenland, waardoor we al spoedig het door de buitenlandse concurrentie bepaalde prijsplafond bereikten. Vanaf dit moment moest het door de inflatoire kredietverlening — welke zelf weer het gevolg was van de nog steeds bestaande marge tussen kostprijsniveau en marktprijsniveau — ontstane koopkrachtsurplus wel naar het buitenland vlieden.

Het zou in theorie mogelijk geweest zijn door gerichte kredietbeperkende maatregelen de inflatoire bestedingen af te remmen, maar politiek zou hiervoor geen meerderheid te vinden zijn geweest. Een zwakke poging in deze richting was de in juni 1956 afgekondigde maatregel ter beperking van het kopen op afbetaling. Een tijdige en drastische verhoging van het rentepeil stuitte eveneens op politieke weerstand. En van de inflatie-afremmende werking, die de loonsverhogingen hebben, was men zich niet bewust, zodat men in de zomer 1956 ook niet doordrongen was van het feit, dat de toen geleidelijk ingevoerde loonsverhogingen na het uitwerken van de verdragingsfactor hun invloed zouden doen gelden. Na een jaar van besluiteloosheid vroeg de Regering toen in september 1956 de S.-E.R. om advies; welke laatste getracht heeft op bedrijfseconomische wijze een bezuinigingsrecept te geven. Het recept bestond echter in hoofdzaak uit een aantal elkaar tegenwerkende maatregelen, zodat het als geheel geen uitwerking kon hebben en ook niet heeft gehad. Toen het verwachte succes uitbleef, heeft men in juli en augustus 1957 zijn toevlucht genomen tot een belangrijke verhoging van het rentepeil.

Inmiddels was het, dank zij de door de S.-E.R. aanbevolen maatregelen, aan de aandacht ontsnapt, dat de conjunctuur was omgeslagen. Geruime tijd heeft men de gestadig stijgende werkloosheid toegeschreven aan de „bestedingsbeperking” en niet ingezien, dat in werkelijkheid de conjunctuur de schuldige was. De „bestedingsbeperking” had slechts door het plaatselijk verzwakken

²⁾ Zoals bekend, wordt veelal aangenomen, dat loonsverhoging tot vraagvergroting leidt, omdat: a. de loontrekkende groepen een hogere marginale consumptiequote zouden hebben dan de loonbetalende groepen; b. loonsverhoging een koopkrachtverschuiving betekent van loonbetalenden naar loontrekkenden. A en b samen zouden dan een hogere effectieve — wel te onderscheiden van potentiële — koopkracht opleveren.

van de weerstand de plaatsen uitgekozen, waar de conjunctuur kon aanvallen.

De omslag had zich reeds geruime tijd van te voren aangekondigd. De sinds 1952 steeds snellere stijging van de bankbiljettencirculatie begon in het voorjaar 1956 te stagneren om dan geleidelijk vrijwel tot stilstand te komen en nog wel juist tezelfder tijd, dat de loonsverhogingen een extra vergroting van het circulerend geldvolume noodzakelijk maakten. Het is duidelijk, dat deze loonsverhogingen de omslag hebben bevorderd. De hausse stond destijds op haar hoogtepunt. Het prijspeil, dat zich inmiddels bij het buitenlandse prijspeil had aangepast, kon niet meer willekeurig stijgen. Toen de prijsstijging stagneerde bleek plotseling, dat het „doorberekenen”³⁾ van verhoogde produktiekosten helemaal niet zo vanzelfsprekend was. De hogere loonkosten moesten toen voor een belangrijk gedeelte uit de winsten worden betaald. Vele marginale bedrijven, die in de „haasje over” theorie geloofden en de plotseling noodzakelijke concurrentie niet aan konden, moesten toen hun produktie wel inkrimpen.

Het is voorts duidelijk, dat bij een niet meer stijgend prijspeil, de hogere loonkosten en de plotseling scherp stijgende rentestand een belemmering moesten vormen voor de investeringsactiviteit. Ook hier dus een geringere bedrijvigheid met als direct gevolg minder vraag naar arbeidskrachten en investeringsgoederen. Maar dit had tevens tot gevolg, dat de vraag naar uit het buitenland komende investeringsgoederen terug moest lopen. Hiervan bleek in de praktijk echter weinig, doordat de Overheid — vooral de lagere — ten gevolge van het krampachtig vasthouden aan het overleefde rentegamma, voor grote bedragen inflatoir financierde. Dit inflatoir geleende geld moest in deze situatie wel een uitweg zoeken naar het buitenland.

Er is destijds bij het „verkopen” van de „bestedingsbeperking” veel gesproken over te hoog opgevoerde bestedingen en te geringe besparingen. Een hogere spaarquote bij gelijkblijvende winsten zou het inflatieproces ongetwijfeld afgeremd hebben. Maar heeft het voor de massa nog veel zin om de spaarquote te verhogen? Het verhogen van de winsten voor de de winsten accumulierende ondernemers om daardoor tot een hogere gemiddelde spaarquote te komen, heeft nog veel minder zin, omdat de hogere winsten de investeringsdrang veel sterker zullen doen toenemen dan de besparingen. We zouden dan nog dieper in de inflatie terecht komen. Hier kan een knelpunt komen te liggen, dat om een oplossing vraagt. Overwogen dient te worden, of de Overheid niet tot het verhogen van de spaarquote zal moeten dwingen, door althans de overheidsinvesteringen volledig uit de lopende belastingopbrengsten te financieren. Het rentegamma, dat zo machtig

³⁾ Het begrip „doorberekenen” is al even merkwaardig als het begrip „looninflatie”. Want ook dit begrip voert ons in zekere zin terug tot de leer van Ricardo. Schrijver dezes behandelt in de door hem ontwikkelde waardeleer de kostprijs van een waar en zijn marktprijs elk afzonderlijk. Dit voert tot het resultaat, dat beide aan de grens der voortbrenging een met de conjunctuur schommelende cyclische beweging doorlopen, waarbij de marktprijs steeds een armlengte vóór blijft.

marktprijs → ← kostprijs

Dit heeft vooral betekenis in de na-oorlogse economische situatie. Er volgt immers uit, dat, conjunctureel gezien, de marktprijzen niet de kosten volgen, maar omgekeerd. Zo zijn bijv. stijgende lonen geen oorzaak, maar gevolg van stijgende prijzen.

heeft bijgedragen tot het voeren van een averechtse conjunctuurpolitiek zou dan kunnen vervallen. Het rentegamma heeft nu, doordat de Overheid haar toevlucht heeft genomen tot inflatoire kredietneming, op het hoogtepunt van de conjunctuur de rentestand laag gehouden en remt thans de daling van de rentestand af, doordat de Overheid de kapitaalmarkt afroemt voor het consolideren van de destijds gemaakte schulden. Het dwingend verhogen van de spaarquote had dan echter plaats moeten vinden, lang voor de conjunctuurtop was bereikt. Hogere besparingen, als alternatief voor inflatoire kredieten, betekenen immers een geringere koopkrachtige vraag. En in baissetijden dient de koopkrachtige vraag juist te worden opgevoerd.

De „bestedingsbeperking” heeft in haar totaliteit, wegens de elkaar opheffende gevolgen, geen invloed gehad. We mogen ons daarover gelukkig prijzen, want was het anders geweest, waren door de „bestedingsbeperking” de bestedingen inderdaad beperkt, zoals de bedoeling was, dan zou de werkloosheid zoveel te erger geworden zijn. Het is een goedkoop argument, om — nu inmiddels door de conjunctuuromslag de investeringen zodanig zijn teruggelopen, dat de betalingsbalans naar de gewenste kant is omgeslagen en desondanks het werkloosheidsniveau is gebleven beneden de verwachtingen van het Centraal Planbureau en de kosten van het levensonderhoud iets zijn gedaald — dit alles te schuiven op rekening van de „bestedingsbeperking” en de prijsstabilisatiepolitiek. In werkelijkheid heeft de conjunctuur — om een woord van Lassalle te gebruiken — met de Regering „bal gespeeld”.

Terwijl de Regering het vorig jaar zo opging in de door haar noodzakelijk geachte „bestedingsbeperking”, dat zij de duidelijke taal van de gestadig stijgende werkloosheid niet onderkende, zodat het Ministerie van Sociale Zaken nog in augustus van het vorig jaar in het maandelijks overzicht van de arbeidsmarkt verklaarde: „Het niveau van de geregistreerde arbeidsreserve is onder invloed van bestedingsbeperking en kapitaalschaarste tot nu toe naar schatting met ten hoogste 15.000 gestegen, hetgeen een terugkeer naar een minder overspannen arbeidsmarkt, een van de oogmerken van de bestedingsbeperking, betekent”, zoekt de Regering thans reeds maandenlang naar aanwijzingen, dat we het dieptepunt hebben overschreden en een nieuwe opgang tegemoet gaan. Als we de berekeningen van het Ministerie van Sociale Zaken mogen geloven, daalt de geregistreerde arbeidsreserve maandelijks reeds weer met meerdere duizenden.

Schrijver dezes kan het optimisme van de Regering niet volledig delen. Wanneer we aannemen, dat gedurende de periode eind juli 1956 tot eind november 1956 de geregistreerde arbeidsreserve, na uitschakeling van seizoensinvloeden, gelijk gebleven is — hetgeen redelijk geacht mag worden, daar over de periode eind april 1956 tot eind april 1957 een stijging plaatsvond met 3.400 —, dan is de mutatie, na uitschakeling van seizoensinvloeden, over de periode eind juli 1958 tot eind november 1958 gelijk aan de stijging over de periode eind november 1956 tot eind november 1958, verminderd met de stijging over de periode eind juli 1956 tot eind juli 1958, ofwel in casu een daling van 600. Maken we dezelfde berekening over de periode eind augustus 1958 tot eind november 1958, dan komen we tot een stijging van 2.700. Hoewel een stijging van 20.800 over de periode eind november 1957 tot eind november 1958, ofschoon op zichzelf erg genoeg, niet verontrustend is, geven de cijfers over de laatste maanden nog geen aanleiding tot de veronderstelling, dat we het dieptepunt reeds

Het probleem „wat moeten wij met de oudere generatie” is een probleem voor de gehele christelijke en westerse samenleving. Eerst de laatste tijd is werkelijke belangstelling ontstaan voor de vraagstukken, die de hoge jaren begeleiden. De vraag is bovenal hoe de mens waardig oud kan worden. Schrijver noemt een aantal factoren, die bij pensionering van belang zijn. Een oplossing voor het probleem der ouderen dient naar zijn mening o.a. te worden gezocht in de richting van voorlichting en voorbereiding. De ouderen zullen bijv. moeten inzien, dat hun ervaringen door anderen als ouderwets worden beschouwd. Voorts overschatten vele ouderen zichzelf en hun prestaties, menen in hun bedrijf niet te kunnen worden gemist en lopen daardoor hun opvolgers in de weg. In bedrijven zou men bij het eerste fysiologische begin der ouderdomsverschijnselen moeten overgaan tot selectieve plaatsing der betrokkenen.

Problemen rondom de pensionering

De gemiddelde levensduur van de mens gaat door de vele hygiënische, sociale en economische maatregelen, die door iedereen tegenwoordig zo vanzelfsprekend worden gevonden, omhoog. De mens van 60 jaar is mede daardoor heden veel jonger dan een eeuw geleden. Men zou het in een paradox kunnen zeggen: doordat de mensheid ouder wordt, blijft de mens langer jong.

De vraag hoe de pensioengerechtigde zich voelt en wat de reactie is van deze zich veelal nog jong voelende mens op zijn pensionering of ontslag wegens het bereiken van de leeftijdslimiet, roept met grote aandrang om een ant-

woord, temeer waar men zich deze vraag een tiental jaren geleden nog nauwelijks stelde. De factoren die tot deze vraag leiden, liggen niet uitsluitend op het gebied van de gerontologie — dat wil zeggen op het gebied van de fysiologie van de gevorderde leeftijd — maar tevens op de naburige gebieden en zelfs op terreinen die ogenschijnlijk ver daarvan verwijderd zijn.

Het probleem: „wat moeten wij met de oudere generatie?” is geen probleem van de arts en ook niet van de bedrijfsarts of van de industrie, maar een probleem van de gehele beschaafde, christelijke en westerse samenleving.

(vervolg van blz. 152)

zijn gepasseerd. Wel bestaat er, wanneer wij de zomermaanden als geheel vergelijken met de voorbije wintermaanden, enige aanleiding tot de conclusie, dat de eind vorige herfst vrij plotseling optredende vloedgolf is afgeëbd. Het dieptepunt wordt normaal gepasseerd, zodra de nieuwe investeringen van de intra-marginale bedrijven de desinvesteringen van de marginale bedrijven in voldoende mate overtreffen, om de groeiende beroepsbevolking werkgelegenheid te bezorgen. In hoeverre dit reeds het geval is zal moeten blijken uit de ontwikkeling van het circulerend geldvolume. Een belangrijke indicator is daarom de bankbiljettencirculatie. Deze geeft thans evenmin aanleiding tot de veronderstelling, dat we het dieptepunt reeds zijn gepasseerd, want de bankbiljettencirculatie stijgt wel iets, maar slechts weinig meer dan nodig is om de groeiende beroepsbevolking op te kunnen vangen. De lonen hebben echter, althans statistisch; dit jaar een niet onbelangrijke stijging ondergaan, zodat ook om deze reden de geldcirculatie moet stijgen, wil men voorkomen, dat de werkloosheid toeneemt. Het is moeilijk vast te stellen, in hoeverre de verhoogde regelingslonen, de plaats in gaan nemen van de zwarte lonen, dat wil dus zeggen in hoeverre er van werkelijke loonsverhogingen sprake is. Maar er is wel reden aan te nemen, dat dit meer is, dan overeenkomt met de stijging van de geldcirculatie. En ook het huidige renteniveau stimuleert allerminst tot gewaagde investeringen. Anderzijds zouden de deviezenwinsten een aanwijzing kunnen zijn, dat het prijspeil zich hier ten opzichte van het buitenland niet in ongunstige zin ontwikkelt. De binnenlandse

koopkracht is echter te gering om bij het bestaande kosten-niveau de produktie te stimuleren. Om hierin verbetering te brengen, zullen we enerzijds het afromen van de koopkracht moeten tegengaan en anderzijds het stijgen van de produktiekosten. In een tijd van stijgende werkloosheid kunnen consolidatie van kortlopende leningen en loonsverhogingen het herstel slechts belemmeren.

Overzien we de achter ons liggende cyclus als geheel, dan dringt zich in de eerste plaats de conclusie op, dat conjunctuurpolitieke maatregelen slechts waarde hebben, indien deze op het juiste moment worden genomen. Daar de verdragingsfactor *steeds* optreedt, moet de medicijn gegeven worden vóór de kwaal zich kenbaar maakt. Hier ligt de moeilijkheid in de conjunctuurpolitiek. Men mag niet wachten tot een verschijnsel optreedt om dan pas maatregelen te nemen. Werkloosheidsbestrijding moet beginnen lang voor de werkloosheid er is. Maatregelen tegen een overspanning van de conjunctuur moeten worden genomen, lang voor de overspanning er is. Om deze maatregelen tijdig te kunnen nemen is conjunctureel inzicht nodig. En niet alleen in de conjuncturele wetmatigheden, maar daarnaast ook inzicht in de concrete situatie. Voor dit laatste is een uitgebreide documentatie noodzakelijk. Beschikt men over het nodige cijfermateriaal, dan is het mogelijk de conjunctuur zo vroegtijdig te voorspellen, dat desgewenst tijdig corrigerende maatregelen genomen kunnen worden. Zonder het vereiste inzicht in de conjuncturele wetmatigheid en zonder het benodigde documentatiemateriaal blijft conjunctuurbeheersing onbereikbaar.

Emmen, december 1958.

JOH'S KUITERMAN

Het standpunt dat men tegenover deze vragen inneemt, heeft altijd sterk gewisseld al naar tijd en plaats. Naast een overdreven eerbied voor de hoge leeftijd en grijze haren, voor gerijpheid en daaruit voortvloeiende wijsheid, zoals men die vinden kon in het — nog niet zo heel lang geleden oude — China, waar de titel „Oude” een eretitel betekende, bestond er een neiging tot vernietiging van de onnutte opeters bij vele primitieve natuervolkeren. Het beschaafde Europa kon tot voor kort niets anders opbrengen voor de oude dag, dan een enerzijds sentimenteel en anderzijds enigszins spottend gericht medelijden.

Dat er nu de laatste tijd een werkelijke belangstelling voor de vraagstukken die de hoge jaren begeleiden, is ontstaan, is vooral te danken aan de harde noodzaak. De mens wordt ouder en hij maakt niet zo gauw meer plaats voor de jongere generatie. Hoe kan hij dus nuttig worden gemaakt en bovenal, hoe kan deze mens waardig oud worden? Laat mij enige belangrijke factoren uit de vele die de hier van belang zijnde vragen samenstellen, formuleren.

De eerste factor is een vraag op zichzelf, een vraag die zou kunnen luiden: „Op welke leeftijd moet (mag) de mens worden gepensioneerd?” En hier bevinden wij ons midden in het biologische probleem. De gestelde vraag is namelijk niet met een duidelijk getal te beantwoorden. Niet iedere 60- of 65-jarige is even oud. De één beschikt over lichamelijke en geestelijke vermogens die menige veel jongere hem zou benijden, de ander voelt zich werkelijk reeds oud, ziet er oud uit en bezit ook reeds de verlangzaamde lichamelijke en geestelijke capaciteiten van de oude dag. De leeftijd waarop daadwerkelijk wordt gepensioneerd, is dan ook een compromis en varieert. In ons land schommelt de pensioengerechtigde — pensionering wordt in deze uitdrukking nog steeds belicht als een voorrecht! — leeftijd tussen 60 en 70 jaar met een grote nadruk op de 65-jarige leeftijd.

De tweede factor die bij het beantwoorden van de ons hier interesserende vragen van belang is, is de hoogte, het bedrag van het pensioen. Iedereen begrijpt onmiddellijk dat dit een zeer belangrijke factor is. Immers, de gepensioneerde moet verder kunnen leven. Iedereen is ervan overtuigd dat hij nog wat doen kan en dus nog wat kan bijverdienen. Van dit standpunt mag men echter, wil men bij het bepalen van de hoogte van het pensioen de rechtvaardigheid betrachten, beslist niet uitgaan. Immers, niemand kan de bejaarde waarborgen dat hij het werk, dat hij zou kunnen doen, ook daadwerkelijk zal kunnen krijgen. Of gaat een dergelijke garantie tot de staats-, of particuliere zorg voor bejaarden behoren?

Men moet er dus van uitgaan dat de gepensioneerde van zijn pensioen zal moeten leven. Hoe? Zoals hij tot nu toe leefde, of zo niet, hoe dan wel? Wat kan men hier als redelijke maatstaf aanleggen? Welke luxe moet (mag) de bejaarde zich nog kunnen veroorloven en welke moet hij opgeven? Ziehier een aantal vragen die moeten worden beantwoord en die niemand nog te beantwoorden weet. Daar komt bij, dat het terugvallen van de bejaarde op een inkomen, dat in ieder geval veel lager ligt dan het tot dan toe genoten salaris, in vele gevallen een zeer ongunstige invloed heeft op zijn psyche. Op hogere leeftijd neigt de psyche tot depressieve reacties en deze psychische toestand gaat gepaard met een uitgesproken bezuinigingsneiging, die zich in vele gevallen openbaart in een armoedewaan. Deze ongewenste toestand wordt door een plotselinge verlaging van het inkomen sterk bevorderd en geeft aanleiding tot menige psychische ontsporing.

De derde vraag die hierbij direct aansluit is: „Hoe moet het met de huishoudelijke en met de lichamelijke verzorging?” Dit is dikwijls al een probleem voor mensen die in het volle bezit van hun capaciteiten, hun betrekking en hun salaris zijn; hoeveel te meer spreekt het dan niet voor de op een gedeelte van zijn salaris terugvallende en zichzelf niet meer kunnende redden bejaarde? Hoe krijgt — om een enkel banaal voorbeeld te geven — de bejaarde, die op een flatje woont zijn huisvuil en zijn as naar buiten? Is zijn eveneens bejaarde echtgenote in staat dagelijks, ook bij slecht weer, de stad in te gaan om boodschappen te doen, die veelal in de goedkoopste winkel gekocht moeten worden omdat ieder dubbeltje er één is? Is zij in staat enkele malen per dag trappen te klimmen om van de straat haar flatje te bereiken en willen de leveranciers de trap nog oplopen of moet zij zelf naar beneden om de artikelen te halen, dan wel komen die leveranciers helemaal niet meer aan huis en moeten de bejaarden dus maar zien hoe zij aan hun dagelijkse behoeften komen? En hoe is het verder met de lichamelijke verzorging gesteld? Vragen als deze worden nog dringender wanneer de bejaarden, zelfs maar lichtelijk, ongesteld zijn. In tijden van gezondheid zal zelfs het schoonhouden van de kamers en het opmaken van de bedden voor de bejaarde huisvrouw een zware taak zijn.

Tot zover enkele dringende vragen; er zijn er meer. De oplossing voor deze vragen is niet eenvoudig te geven. Ik zie een belangrijke stap in de goede richting in voorbereiding en voorlichting. Het rooskleurige waas van waardering en medegevoel, waarmee wij thans gewend zijn de oude dag te omgeven moet plaats maken voor een veel reëler instelling. De oudere moet weten dat er veel van zijn incasservermogen zal worden gevraagd en dat hij bij zijn jongere opvolgers nauwelijks mag rekenen op een juiste waardering van de inspanningen die hij zich in zijn jongere jaren getroost heeft om te bereiken wat hij thans als vertrekende is. Hij zal moeten begrijpen dat zijn ervaring en zijn opvattingen als ouderwets en als behorende tot een verleden tijd worden uitgekreten en hij zal tevreden moeten zijn met het besef dat eens deze jongeren, op hun beurt oud geworden, van hem zullen zeggen: „Die oude baas had toch gelijk”.

Daar komt dan nog bij dat de meeste ouderen zich werkelijk overschatten; zichzelf en hun prestaties. Zij menen niet gemist te kunnen worden zonder groot nadeel voor het bedrijf waar zij werken, en zij lopen daardoor hun opvolgers een tijdlang in de weg.

Dit alles kan als voorlichting worden gezegd; meer uitgebreid, maar even reëel, op de juiste manier en ter discussie gesteld. Speciaal in groepsbijeenkomsten kan dit als gespreks- en discussie-onderwerp worden gebruikt om van die harde realiteit iets te doen doordringen in de geesten van de mensen, die weldra voor deze feiten geplaatst zullen zijn. De ouderen vergeten, aarzelen en vergissen zich fysiologisch en daarom moeten zij geholpen worden om te komen tot een herwaardering van het probleem: het leven en ik.

Wanneer het bedrijfsleven de ouderen lang en nuttig zou willen gebruiken dan moet het bij het allereerste fysiologische begin van de ouderdomsverschijnselen — en dit ligt voor de meeste mensen rond de 55 jaar — overgaan tot een selectieve plaatsing van deze mensen in het bedrijf. Wanneer men dit voor iedereen zou doen, van hoog tot laag, in alle rangen en standen, dan zal het als een routine-procedure na enige jaren aanvaard zijn en ertoe kunnen bijdragen de prestaties van ouderen te handhaven en de

ouderen langer te kunnen doen deelnemen aan het productieproces. Hij die produceert, vormt nog geen belasting voor het economisch leven. Dat is de richting waarin wij oplossingen — er zullen er wel meer dan één zijn — moeten zoeken.

Heerlen.

JAC. W. CREYGHTON, arts.

BOEKBESPREKING

Prof. Dr. F. L. van Muiswinkel: Handel, markt en beurs. Organisatie en techniek van de handel in theorie en praktijk. N.V. Noord-Hollandsche Uitgeversmij., Amsterdam 1957, 261 blz., f. 12,50.

Bij het lezen van het boek van Prof. Van Muiswinkel trof ons de veelheid van onderwerpen, die door hem ter sprake zijn gebracht. Het werk is ingedeeld in drie delen: Algemeen, De structuur van de handel en De concrete markten. In het algemene deel tracht de schrijver aan te tonen dat het — door sommigen enigszins verguisde — vak Organisatie en techniek van de handel wel degelijk speciale bestudering waard is. In dit verband stelt de auteur de benaming handelseconomie voor, naar analogie van de min of meer gangbare indeling van de economische wetenschap, waar de benaming monetaire economie algemene ingang heeft gevonden.

Het tweede deel vangt aan met een vergelijkende studie tussen de handel in agrarische en die in industriële producten, waarna een behandeling wordt gegeven van de producent, de zelfstandige handelaren en de consument. Dit deel bevat tevens een aantal grafische en schematische voorstellingen, ter verduidelijking van de tekst.

Het derde deel geeft een uitvoerige analyse van de concrete markten, aanvangende met enige algemene beschouwingen over de concrete markt. Vooral in dit deel komen de typische onderwerpen in behandeling, welke men pleegt te rangschikken onder het vak Organisatie en techniek van de handel. Dit gedeelte is overwegend van beschrijvende aard. Het is zeer overzichtelijk; de onderwerpen zijn glashelder behandeld. Het is een genoegen hier de duidelijke en voortreffelijke docent te proeven! Voor studerende voor de verschillende comptabele examens, alsmede voor de studenten in de economische wetenschap, is kennis van de hier aan de orde gestelde onderwerpen van grote betekenis. Vooral voor laatstgenoemden, teneinde de analyse uit de theoretische economie, met name de theorie van de markt vormen, te toetsen aan de werkelijkheid.

Vraagt men nu naar een oordeel over dit werk dan kan dit niet anders dan gunstig luiden. Het is voor degenen waarvoor dit werk is geschreven — en vanuit deze gezichtshoek dient het in de eerste plaats te worden beoordeeld — een belangrijke studie. Kandidaten voor de comptabele examens mogen de hooggeleerde schrijver dankbaar zijn dat hij een dergelijk helder geschreven boek aan de economische literatuur heeft toegevoegd.

Dit overwegend gunstige oordeel neemt echter niet weg dat schrijver dezes wel enige bedenkingen heeft. Met name richt zich de kritiek op enige theoretische beschouwingen van de auteur. Hierbij zij echter onmiddellijk opgemerkt dat de schrijver van een leerboek altijd wordt geconfronteerd met het zoeken naar evenwicht tussen enerzijds het — uiteraard begrensde — doel waarvoor het is geschreven en de eis van wetenschappelijke verantwoordelijkheid anderzijds.

Met betrekking tot de poging van de auteur om een (hernieuwde!) lans te breken voor de benaming handelseconomie, waarin van een gesloten behandeling van bepaalde problemen sprake is (blz. 15), vragen wij ons ernstig af of hij hierin wel volledig geslaagd is. Want het is toch niet juist te noemen, dat de, uit het economisch handelen voort-spruitende, economische problemen in wezen anders zouden moeten worden benaderd dan die van andere — niet tot de handel behorende — bedrijfshuishoudingen. Wordt echter de nadruk gelegd op *beschrijving* van de onderhavige problemen, dan heeft de door Prof. Van Muiswinkel bedoelde onderscheiding wel zin. Zijn boek bevat een zeer groot deel beschrijvende (handels)economie.

Uit hetgeen de auteur op blz. 15 opmerkt over het terrein van de handelseconomie kan worden afgeleid dat hij nog een tweede deel in petto heeft, waarin de volgens hem typisch eigen bedrijfseconomische problematiek van handelsondernemingen verder zal worden behandeld, zoals de calculatie in de handel, de bezetting van het handelsapparaat e.d. Maar al deze onderwerpen zullen een *beschrijvende* behandeling dienen te ondergaan; de algemeen theoretische verklaring dier problemen wordt in de theorie der (bedrijfs)economie gegeven. Het voordeel van deze beschrijvende behandeling ligt ongetwijfeld in de meer praktische en daardoor gemakkelijk vatbare behandeling. Men moet hierbij echter voorzichtig zijn.

Het verwijt aan de economische theorie als zou deze zich te veel van de werkelijkheid verwijderen is n.o.m. niet altijd gegrond. Hieraan moesten wij denken bij het lezen van blz. 46, waar de auteur schrijft: „Zowel op theoretische als op praktische gronden moet o.i. dan ook ernstig betwijfeld worden of de kostencurve in de industrie inderdaad het uitgesproken U-vormig verloop heeft, zoals men dat in de algemene leer van de economie pleegt aan te nemen”¹⁾. Reeds Sraffa wees er in 1926 op dat de wet van de niet-proportionele opbrengsten, welke aan het U-vormige verloop van de kostencurve ten grondslag ligt, niet voor de industriële onderneming zonder meer kan worden toegepast. Andriessen wijst in dit verband op het aanpassingsvermogen van de vaste produktiemiddelen²⁾. Laatstgenoemde schrijft: „...dat gelijkblijvende marginale kosten (en dus ook gelijkblijvende gemiddelde variable kosten) met betrekking tot de kostenstructuur in de industriële onderneming het meest voorkomende geval zijn” en even verder „Met dit alles worden U-vormige kostencurven niet geheel uitgesloten³⁾”. Vooral deze laatste aanhaling is toch wel typerend indien men de hiervóór vermelde uitspraak van Prof. Van Muiswinkel hier naast legt. Toegegeven moet worden dat in de gangbare leerboeken der economie nog veelal van het U-vormige verloop der kostencurve wordt uitgegaan.

Onwillekeurig voelt de lezer dat de auteur een zekere schroom heeft de werkelijkheid te stileren. In hoofdstuk IV, § 3, De markt vormen, lezen wij op blz. 29: „In de theoretische economie is men, uitgaande van een groter aantal hoofdtypen, wel tot 100 of meer markt vormen gekomen. Het wil ons voorkomen dat men bij een dergelijke zucht naar perfectionisme de economische wetenschap tot een volkomen onbegaanbaar terrein maakt”. Wij achten deze uitspraak niet juist. Voor studerende wekt deze zin de indruk als zou de theorie „Spielelei” zijn en er op uit

¹⁾ Cursivering van schrijver dezes - de J.

²⁾ J. E. Andriessen, De ontwikkeling van de moderne prijs-theorie, Leiden 1955, blz. 215.

³⁾ Andriessen, blz. 217.

zijn het eenvoudige zo ingewikkeld mogelijk te maken. En dit is bepaaldelijk onjuist. De theorie analyseert; en haar analyses kunnen langs de weg der redenering op haar juistheid worden getoetst. Deze toetsing staat geheel los van de toetsing aan de werkelijkheid; dit laatste kan alleen geschieden indien de theorie ook actueel is! Dit neemt echter niet weg dat de indeling, die Prof. Van Muiswinkel geeft — atomistische concurrentie, monopolie-monopsonie, bilateraal monopolie en oligopolie — voor het doel dat zijn boek beoogt, voldoende geacht kan worden.

Ook al hebben wij dan enige kritische opmerkingen over Prof. Van Muiswinkels boek, zo willen wij deze bespreking eindigen met als onze mening uit te spreken, dat de literatuur van de organisatie en techniek van de handel met een belangrijk werk is verrijkt. Wij hopen dat wij ons niet hebben vergist in onze verwachting dat een tweede deel zál verschijnen. Moge dit spoedig zijn!

Brielle.

Dr. A. DE JONG.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De maximum-rente die de lagere overheid mag betalen voor leningen met een looptijd van een jaar of korter (kasgeldleningen) is deze week verlaagd van 4 pCt. tot $2\frac{3}{4}$ pCt. Tot medio november was dit maximum gelijkgesteld met het promessendisconto van De Nederlandsche Bank, welk tarief zich $\frac{1}{2}$ pCt. boven het officiële disconto bevindt. Sedertdien hebben twee discontoverlagingen plaats gevonden (15 november met $\frac{1}{2}$ pCt., 21 januari met $\frac{1}{4}$ pCt. tot $2\frac{3}{4}$ pCt.), zonder dat het evenwel tot een dienovereenkomstige aanpassing van het rentegamma voor kasgeldleningen is gekomen. Thans heeft de Regering de schade echter dubbel en dwars ingehaald, door het maximum met $\frac{1}{2}$ pCt. meer dan de som der discontoverlagingen te verminderen. Anders gezegd, thans bevindt dit maximum zich niet langer meer op het niveau van het promessendisconto, maar op dat van het officiële disconto.

Dit niveau is overigens globaal in overeenstemming met het peil dat de markt reeds eigener beweging had bereikt. Dat de Regering het niettemin nodig heeft geoordeeld het rentegamma voor kasgeldleningen te wijzigen, moet waarschijnlijk hiermee in verband worden gebracht, dat de ruime marge tussen toegestane en feitelijke rente op deze leningen niet zonder invloed op de kapitaalmarkt kon blijven.

Het tegoed van de Staat bij De Nederlandsche Bank is boven f. 1 mrd. gestegen. Per 16 februari bedroeg het ruim f. 1.100 mln. De stijging t.o.v. de voorgaande week komt vnl. voor rekening van destorting op de $4\frac{1}{2}$ pCt. Staatslening, waarvoor bijna f. 400 mln. nodig was. Het saldo van de banken is door deze storting aanmerkelijk beneden het verplichte saldo gedaald. De meeste banken behoeften zich hierover echter geen zorgen te maken, daar hun tegoed zich in de eerste drie weken van de 21 februari geëindigde kasreserve-periode aanmerkelijk boven het verplichte saldo had bevonden, en de banken er alleen voor behoeven te zorgen dat zij gedurende elke periode *gemiddeld* aan hun verplichtingen hebben voldaan.

De kapitaalmarkt.

Het economisch nieuws in de Verenigde Staten blijft gemengd. Tegenover de gunstige gang van zaken in ver-

schillende sectoren (bouwnijverheid, kleinhandel) kan gewezen worden op het feit dat Amerika uit de recessie is gekomen met een tamelijk hoog peil van de werkloosheid en op de bepaald zorgwekkende toestand van de overheidsfinanciën. Op de beurs overheerst het optimisme, getuige ook het feit dat het aantal aandelen dat à la baisse was verkocht in de maand eindigend 13 februari met 253.000 was gedaald tot ruim 4,1 mln. Het Dow Jones gemiddelde voor Industrials is boven de 600 gestegen.

De Bank voor Nederlandsche Gemeenten heeft haar eerste openbare emissie in het jaar 1959 aangekondigd. Het betreft hier wederom een $4\frac{1}{2}$ pCt. 30-jarige lening, maar ditmaal zal de inschrijvingskoers niet $97\frac{3}{4}$ pCt. bedragen, zoals in november jl., maar $99\frac{1}{4}$ pCt. een weerspiegeling van de daling die de rentestand op de kapitaalmarkt sedertdien heeft ondergaan. Wat betreft het gevraagde bedrag is van een novum sprake. Het bedrag van de lening wordt nl. in het prospectus aangegeven als f. 100 mln., maar hieraan wordt toegevoegd: „Bij overtekening wordt het recht voorbehouden het bedrag der lening op een hoger bedrag dan f. 100.000.000,— vast te stellen”. Door deze bepaling wordt het majoreren — het inschrijven voor een hoger bedrag dan men in feite wenst te ontvangen — een hachelijke bezigheid. De door de B.N.G. toegepaste methode maakt het dus op simpele wijze mogelijk het kaf van het koren te scheiden en omtrent de absorptie-capaciteit van de kapitaalmarkt bij een bepaalde rentestand een realistische indruk te verkrijgen.

Overigens heeft de Bank nog steeds een zeer grote behoefte aan langlopende middelen. Ultimo 1958 bedroeg de netto-vlottende schuld van de gemeenten ruim f. 1.350 mln., terwijl er volgens de Miljoenennota in 1959 voor nieuwe investeringen f. 900 mln. op de kapitaalmarkt zal moeten worden opgenomen. Het blijft verrassend dat de consolidatie van de gemeentelijke schulden en het dekken van de omvangrijke nieuwe kapitaalbehoeften zich tot nóg toe in een dergelijk tempo blijkt te kunnen voltrekken (zo is van 1 december 1958 tot 1 februari 1959 blijkens het prospectus f. 136 mln. aan vaste geldleningen onderhands geplaatst), terwijl de rente langzaam maar zeker blijft dalen. Het zal interessant zijn te zien of, als straks het rentegamma-niveau zou worden bereikt, de rol van de B.N.G. zal zijn uitgepeeld. Alsdan zullen de gemeenten immers vrij zijn rechtstreeks een beroep op de kapitaalmarkt te doen. Het hierboven met betrekking tot de kasgeldleningen gereleveerde doet vermoeden, dat de Overheid weinig enthousiast is om aan de centralisatie van de gemeentelijke kapitaalvoorziening een eind te maken.

Een andere emissie-aankondiging betreft de uitgifte van converteerbare dollar-obligaties door de K.L.M., waarmee vermoedelijk \$ 17 mln. zal zijn gemoeid, welk bedrag voor een niet gering deel door Amerika zal moeten worden gefourneerd. Wegens het ontbreken van zekerheden worden de obligaties „achtergesteld” (subordinated) genoemd.

In de Indonesische sector van de beurs is de laatste tijd wel het een en ander te doen geweest. De H.V.A. gaat een soortgelijke concern-constructie kiezen als Deli indertijd heeft gedaan, een constructie die zich o.a. hierdoor kenmerkte dat de Indonesische belangen in een aparte N.V. zijn ondergebracht. Amsterdam Rubber heeft op grote schaal eigen aandelen ingekocht, en is eerst thans met de ont-hulling van een flink bedrag aan stille reserves gekomen. Dergelijke affaires leiden tot het besef dat aan de werkzaamheden van een lichaam als de Securities and Exchange Commission ook voordelen verbonden kunnen zijn.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	2 jan. 1959	13 febr. 1959	20 febr. 1959
Algemeen	255	259	260
Internat. concerns	375	373	377
Industrie	174	184	183
Scheepvaart	151	149	144
Banken	138	149	149
Indon. aand.	103	118	118

Aandelen		f. 183,20	f. 168,30	f. 169,55
Kon. Petroleum	452	463½	467½
Unilever	493¾	517¾	532¾
Philips	262	286½	285½
A.K.U.	341	355	364½
Kon. N. Hoogovens	193	222½	223
Van Gelder Zn.	158½	160	150½
H.A.L.	253½	258½*	259½*
Amsterd. Bank	131½	141½	139
H.V.A.			

Staatsfondsen				
2½ pCt. N.W.S.	59%	62	62
3½ pCt. 1947	90½	92½	92½
3¼ pCt. 1955 I	87½	90%	89½
3 pCt. Grootboek 1946	88½	90%	91½
3 pCt. Dollarlening	90%	91%	91%

Diverse obligaties				
3½ pCt. Gem. Rotterdam 1937 VI	90%	92	94
3¼ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III	81½	86%	85½
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	89	91½	93
3½ pCt. Philips 1948	95	94%	95
3¼ pCt. Westl. Hyp. Bank	83½	86	86%
6 pCt. Nat. Woningb. len. 1957	110	111%	112

New York				
Aandelenkoersgemiddelde			
Dow Jones Industrials	588	588	603

* ex dividend.

M. P. GANS.

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend; begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

Wij belasten ons met het bewaren en administreren van Uw effectenbezit, op de voorwaarden vervat in ons desbetreffende Reglement. Wij zorgen dan o.a. voor het knippen en verzilveren van coupons en dividendbewijzen, het adviseren bij emissies, het nazien van uitlotingen en het incasseren van aflosbare obligaties. Vraag nadere inlichtingen aan de

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

100 kantoren in Nederland.

De directie van

N.V. HOLLANDSE SIGNAALAPPARATEN

zoekt contact met een

JURIST of ECONOM

van ca. 35 jaar, die belangstelling heeft voor de functie van

SECRETARIS VAN DE DIRECTIE

Hij zal zich, als adjunct van de huidige functionaris, eerst enkele jaren kunnen inwerken. Voor deze veelzijdige en uiterst vertrouwelijke functie, die overwegend organisatorische en representatieve aspecten vertoont met veel buitenlandse contacten, komen bij voorkeur diegenen in aanmerking, die over ervaring op het gebied van secretariatswerkzaamheden beschikken. In verband met het technische karakter van het bedrijf is belangstelling en begrip voor technische problemen gewenst. Geïnteresseerden in deze functie worden uitgenodigd hun sollicitaties in eigen handschrift, met zo uitvoerig mogelijke gegevens, te richten aan het Directie-Secretariaat van

N.V. HOLLANDSE SIGNAALAPPARATEN

Zuidelijke Havenweg 40 te Hengelo (O.).

N.V. DE BATAAFSCHE PETROLEUM MAATSCHAPPIJ,
Carel van Bylandtlaan 30, 's-Gravenhage,

vraagt:

ECONOMEN

- a. met belangstelling voor en, zo mogelijk, enige ervaring in
data processing/statistische technieken
Leeftijd tot 35 jaar.

H.T.S.'ers

- b. voor opleiding tot programmeur bij haar elektronisch rekencentrum.

Gegadigden hiervoor dienen in het bezit te zijn van het eindexamen hbs-b of gymnasium-b met goede cijfers voor de exacte vakken, en bereid te zijn tot latere uitzending naar een der bedrijven overzee.

Brieven met vermelding van opleiding, leeftijd en eventuele ervaring te richten aan genoemde Maatschappij, Postbus 162, 's-Gravenhage, onder FO 377/309.

komt nu met iets geheel nieuws!

Met ingang van 14 maart zal Bel-Bel 1 maal per maand een fonds-analyse over een periode van 10 jaar publiceren, verwerkt tot grafiek, waaruit indicaties zijn te halen met betrekking tot de koersbeoordeling.

te fonds: **UNILEVER**

Vraagt gratis proefnummer aan de administratie Postbus 42 - Schiedam.

vacatures

Een vooraanstaand Handelsbedrijf (WERKTUIGEN) zoekt een veelzijdig geschoold

TOPFUNCTIONARIS

welke kan worden belast met de organisatie en coördinatie van de verschillende onderdelen der verkoop-afdeling.

Deze functie vergt een goede ervaring op bedrijfsorganisatorisch terrein en een behoorlijk commercieel inzicht.

Hiervoor is vereist:

- *Ontwikkeling op academisch niveau, b.v. ec. drs. of ir.*
- *Behoorlijke leidinggevende en organisatorische ervaring.*
- *Leeftijd 35 à 40 jaar.*

Bekendheid in de agrarische sector strekt tot aanbeveling.

Het geldt hier een levenspositie, welke dienovereenkomstig wordt gehonoreerd.

Eigenhandig geschreven brieven, met uitvoerige inlichtingen omtrent theoretische opleiding, praktische loopbaan en persoonlijke omstandigheden, onder bijvoeging van pasfoto, binnen een week te richten aan het LABORATORIUM VOOR TOEGEPASTE PSYCHOLOGIE, Vossiusstraat 54-55, Amsterdam-Z., onder letters: T.F.

DE POSTCHEQUE- EN GIRODIENST te 's-GRAVENHAGE

vraagt

enige medewerkers

op academisch niveau met belangstelling voor bedrijfs-economische- en administratieve aangelegenheden.

Vereiste:

doctoraal examen in de economische wetenschappen of daarmee gelijk te stellen opleiding,

Ervaring op administratief en/of organisatorisch gebied strekt tot aanbeveling.

Aan hen, die de nodige geschiktheid blijken te bezitten, wordt een interessante werkkring geboden met goede vooruitzichten.

Schriftelijke sollicitaties met uitvoerige gegevens en recente pasfoto te richten aan de directeur van de Postcheque- en Girodienst, Spaarneplein 2 te 's-Gravenhage,

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
A. M. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra,
Prof. F. J. de Jong.

Abonnementsprijs f 22.50;
fr. p. post f 23.60; voor studenten f 19.—; fr. per post f 20.10.

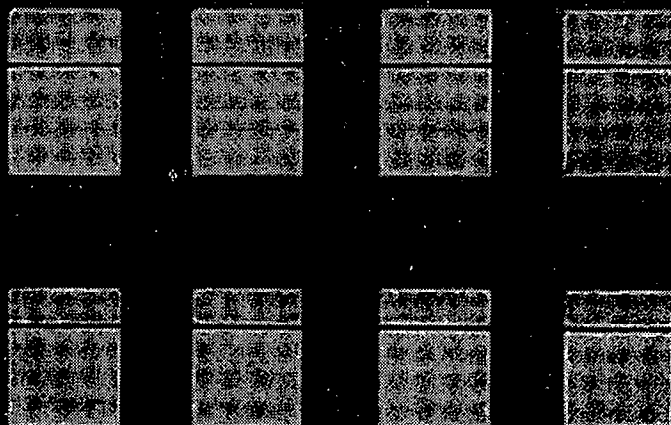
Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

(Zie ook de vacatures op blz. 142 en 157)

U reageert op annonces in „E.-S.B.“? Wilt U dit dan steeds duidelijk tot uitdrukking brengen?

HIER UW NAAM...

maar dan in de **nieuwe Philips** suspensie-lichtbuizen!

Nieuw - de fabricagemethode van deze unieke lichtbuizen, waardoor helderheid, kleurwerking en egaliteit het effect van uw lichtreclame verveelvoudigen.

Nieuw - de keuze van fluorescentiepoeders en voorzieningen in glassamenstelling en elektroden, waardoor grotere bedrijfszekerheid onder alle omstandigheden.

Resultaat - lichtbuizen voor reclame en lichtarchitectuur, geheel anders en vèèl beter dan „gewone” neonbuizen.

Uw naam, uw merk, uw slagzin of embleem in Philips Suspensie - lichtbuizen betekent:

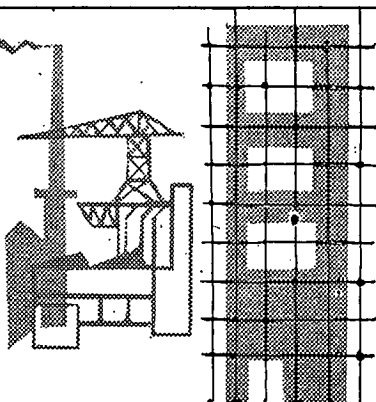
- maximale attentie-waarde door helderheid en brillant **blijvende** kleuren.
- keuze uit 24 lichtkleuren.
- maximaal rendement door blijvende egaliteit en bedrijfszekerheid.
- maximaal dageffect door verantwoord ontwerp.

PHILIPS NEON, AMSTERDAM,
Tolstraat 129, Tel. 732345,
verzorgt ook uw lichtreclame, van
ontwerp tot en met transformatoren!
Geïllustreerde brochure kunt u
aanvragen bij dit zelfde adres.

PHILIPS Suspensie-lichtbuizen

voor lichtarchitectuur en reclame

**een
goede
belegging**

- Onze beleggingsmaatschappij biedt U de voordelen verbonden aan het bezit van een deskundig beheerde aandelen-portefeuille.
- Ons doel is voor onze deelhebbers een aantrekkelijk rendement te verwerven en hen te doen delen in de goede kansen, die de ontwikkeling van het bedrijfsleven kan bieden.

Vraagt inlichtingen bij Uw bankier of Uw commissionair in effecten of bij de

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

Westersingel 84 - Rotterdam

**N.V. NATIONAAL BEZIT VAN AANDELEN
KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE STOOMBOOT-MAATSCHAPPIJ**
gevestigd te Amsterdam.

UITGIFTE VAN

**nominaal f 14.648.000,- gewone aandelen
en/of certificaten van gewone aandelen,
de aandelen groot nom. f 500,- aan toonder
en de certificaten groot nom. f 100,- aan toonder,
ten volle delende in de resultaten van het boekjaar 1959
en van volgende boekjaren.**

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovengenoemde aandelen en/of op certificaten van aandelen, uitsluitend voor houders van gewone aandelen en/of certificaten van gewone aandelen, openstellen op

dinsdag 3 maart 1959,

te **Amsterdam** ten kantore van: NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.,
de Heren HOPE & CO.,

te **Rotterdam** ten kantore van: NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.,

te **'s-Gravenhage** ten kantore van: NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.,
N.V. BANKIERSKANTOOR VAN LISSA & KANN,

tot de koers van 125 pCt.,

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 20 februari 1959. Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, alsmede afschriften van de Voorwaarden van Administratie zijn verkrijgbaar bij de kantoren van inschrijving.

**Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.
Hope & Co.**

Amsterdam, 20 februari 1959.